

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TV VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

**AİLE İÇİ İLETİŞİMİN ORTAÖĞRETİM
ÖĞRENCİLERİNİN
MADDE BAĞIMLILIĞINA ETKİSİ
(Elazığ İli Örneği)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Mustafa YAĞBASAN

HAZIRLAYAN

İsmail KARACA

2010

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TV VE SİNEMA ANABİLİM DALI

AİLE İÇİ İLETİŞİMİN ORTAÖĞRETİM
ÖĞRENCİLERİNİN
MADDE BAĞIMLILIĞINA ETKİSİ
(Elazığ İli Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Mustafa YAĞBASAN

HAZIRLAYAN

İsmail KARACA

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AİLE İÇİ İLETİŞİMİN ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN

MADDE BAĞIMLILIĞINA ETKİSİ

(Elazığ İli Örneği)

İsmail KARACA

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Radyo –TV ve Sinema Anabilim Dalı

Elazığ-2010, Sayfa: XIII+96

Türkiye gibi genç nüfusa sahip bir ülkenin şüphesiz ki en önemli sorunlarından birisi ergenlik dönemindeki gençlerin madde kullanımına çok küçük yaşta başlamalarıdır. Yapılan araştırmalar madde kullanım yaşının ilköğretim seviyesine kadar indiğini göstermektedir (Köknel, 1998: 265). Gençlerin bu maddelere başlarken aile içerisinde yaşadıkları problemler, fiziksel ve ruhsal şiddet görmesi, kuşak çatışması, iletişim bozuklukları vb. faktörler madde bağımlılığında en temel tetikleyici unsurlar olarak göze çarpmaktadır(Dökmen, 2006: 112).

Araştırmanın evrenini, 2008-2009 öğretim yılında Elazığ ili Merkez ilçesinde bulunan "37" ortaöğretim okulunda öğrenim gören 13.565'i erkek, 10.922'si kız olmak üzere toplam 24.487 öğrenci teşkil etmektedir. Araştırmanın örneklemini; Elazığ İl Merkezindeki Genel lise, Mesleki ve Teknik lise, Anadolu lisesi, Fen lisesi ve Özel/Paralı liseler arasından raslantısal olarak seçilen 500 öğrenci (% 2) oluşturmaktadır.

III

Araştırmada; Elazığ İl merkezindeki ortaöğretim öğrencilerinin aile içi iletişimlerinin madde bağımlılığında etkileri araştırılmaktadır. Araştırmacı tarafından erken yaşta madde bağımlılığına en temel neden olarak gösterilen aile içi iletişim, iletişimsizlik ve iletişim bozuklukları bu araştırmada tüm boyutlarıyla araştırılmaya çalışılmaktadır.

Ailenin demografik yapısı, sosyokültürel özellikleri ve aile içi iletişim ile ergenlerin madde bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek için; veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen ölçme aracı kullanılmıştır. Veriler SPSS 15.0 istatistiksel çözümleme programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Veriler ve elde edilen sonuçlar ışığında; bağımlı olan ve olmayan gençlerin aile yapıları tespit edilerek madde bağımlılığı ile aile içi iletişim arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada; arkadaş çevresi ve sosyal faktörler üzerinde durulmamış, toplumun temel taşı olan aile ve aile içi iletişim birinci öncelikli unsur olarak dikkate alınmıştır.

Araştırma sonucunda; ailede meydana gelen yıkımlar, kavgalar ve olumsuzlukların ortaöğretim dönemlerinden itibaren gençleri sosyal bunalım ve çıkmazlara sürüklediği, sigara, alkol ve ucuucu madde bağımlılığını tetikleyici etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu araştırma, çocukları madde bağımlılığından uzak tutacak, güçlü ve sağlıklı ilişkileri olan aile modellerini de göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Madde bağımlılığı, İletişim, Aile, Ergen, Aile İçi İletişim

ABSTRACT

Masters Thesis

**THE EFFECT OF COMMUNICATION WITHIN THE FAMILY
ON HIGH SCHOOL STUDENTS' DRUG ADDICTION**

(Case of Elazığ City)

Ismail KARACA

Firat University

Institute of Social Sciences

Department of Radio-Tv-Cinema

Elazığ-2010, Pages: XIII+96

One of the most important problems of Turkey where there is a lot of young population is adolescents' drug addiction. Researches have pointed out that drug use is seen even at primary school students. The most basic factors for young people to start using drugs are their family problems, physical violence and psychological problems.

The universe of the survey, the 2008-2009 academic year in the central district in the province of Elazığ "37" secondary school studying at the 13,565 men, 10,922 girl to have constituted a total of 24,487 students. Of the survey sample; Elazığ Center Public High School, Vocational and Technical high schools, Anatolian high school, Science high schools and Private / pay for school groups the chance (random) method selected by 500 students (2%) constituted.

In this study, how family communication effected drug usage of secondary school students in the center of Elazığ has been researched. Communication of family members and lack of communication in the family, which are the basic causes of early age drug use, has been tried to unfold in all ways by the researcher.

A likert type of survey was applied as a data collection tool in order to find whether or not there is a relation between demographic structure of the family, its socio-cultural features and communication of the family members and drug addiction of adolescents. Data was analyzed by using SPSS 15,0 statistical analysis programme. In light of the results and data, it was obtained information about family structure of addicted and non-addicted people, and it was tried to be revealed that drug addiction is in parallel with the communication of family members.

In this research, entourage and social factors have not been asserted, but family concept and communication of the family members, which are keystones of community, have been considered as a primary fact. In conclusion of this research, problems and violence in between family members have pushed youngsters to depression and confusion since their early ages. Besides, this research shows strong and healthy relationship models which keep our children away from drug addiction.

Key Words: Drug Addiction, Communication, Family, Adolescent,
Communication of Family Members

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ	XI
TANIMLAR	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİTERATÜR VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	4
1.1. İlgili Literatürün İncelenmesi	4
1.1.1. Madde Bağımlılığının Kısa Tarihçesi	4
1.1.2. Bağımlılık Yapan ve Yasal Olan Madde Türleri	6
1.1.2.1. Tütün Bağımlılığı	7
1.1.2.2. Alkol bağımlılığı	8
1.1.2.3. Uçucu Madde Bağımlılığı	8
1.1.2.4. Kafein Bağımlılığı	9
1.1.3. Madde Bağımlılarının Özellikleri	9
1.1.4. Ergenlerde Madde Bağımlılığı ve Nedenleri	11
1.2. Tütün Ürünleri ve Alkollü İçecekler İle İlgili Yasal Düzenlemeler	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. İLETİŞİM VE AİLE

2.1. İletişim Kavramı	19
2.2. Aile Kavramı ve Çeşitleri	22
2.3. Aile İçi İletişim	25
2.4. İlgili Araştırmalar	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi	43
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	43
3.3. Araştırmanın Hipotezleri	44
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	44
3.5. Veri Toplama Aracı	45
3.5.1. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi	46
3.5.2. Anketlerin Uygulanması	46
3.5.3. Verilerin Analizi	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ANKET UYGULAMASINDAN ELDE EDİLEN BULGULAR VE

DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Demografik özellikler	48
4.2. Ankette bulunan bazı soruların çapraz karşılaştırılmasından elde edilen	

veriler ve yorumları	52
4.3. Aile bireylerinin deneklere karşı tutum ve davranışları ile ilgili sorulara ilişkin bulgular	63
4.3.1. "Demokratik Tutum" Modeli İle Madde Bağımlılığına İlişkin Bulgular ve Yorumları	63
4.3.2. "Otoriter Tutum" Modeli İle Madde Bağımlılığına İlişkin Bulgular ve Yorumları	70

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER	76
5.1. Sonuçlar	76
5.1.1. Deneklerin Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar	76
5.1.2. Araştırmanın Hipotezlerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	77
5.2. Öneriler	82
KAYNAKÇA	85

ÖZGEÇMİŞ

EKLER

EK-1: Ölçme Aracı " Aile İçi İletişimin Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi Ölçeği"

EK-2: Elazığ İli Merkez İlçesindeki Ortaöğretim Okulları Listesi

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo-1. Deneklerin Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular.....	48
Tablo-2. Deneklerin Yaşlarına İlişkin Bulgular.....	48
Tablo-3. Devam Ettikleri Okul Türlerine İlişkin Bulgular.....	49
Tablo-4. Deneklerin Birlikte Yaşadıkları Aile Bireylerine İlişkin Bulgular.....	49
Tablo-5. Deneklerin Babalarının ve Annelerinin Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	50
Tablo-6. Deneklerin Ailelerinin Gelir Düzeyine İlişkin Deneklerden Elde Edilen Bulgular.....	51
Tablo-7. Deneklerin Evde veya Barındıkları Yerde Kendileri Dahil Kaç Kişi Yaşadıklarına İlişkin Bulgular.....	51
Tablo-8. Deneklerden Madde Bağımlılığına İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	52
Tablo-9. “Cinsiyetiniz?” ve “Bağımlılık Yapan Hangi Madde/Maddeleri Kullanıyorsunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	52
Tablo-10. “Sorunlarınızı, duygu ve düşüncelerinizi genellikle kiminle paylaşırsınız?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	53
Tablo-11. “Aileniz sorunlarınıza çözüm arar mı?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	55
Tablo-12. “Ailenizde bağımlılık yapan madde kullanan var mı?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki.....	56
Tablo-13. “Madde kullanmanızdaki en önemli etken nedir?” ve “Bağımlılık Yapan Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	57
Tablo-14. “Devam ettiğiniz okul?” ve “Hangi Madde/Maddeleri Kullanıyorsunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	58
Tablo-15. “Kiminle birlikte yaşıyorsunuz?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	59

Tablo-16. “Babanızın eğitim durumu?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	60
Tablo-17. “Annenizin eğitim durumu?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	61
Tablo-18. “Ailenizin Aylık Gelir Durumu?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	61
Tablo-19. “Evde veya barındığınız yerde siz dahil kaç kişi yaşıyorsunuz?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	62
Tablo-20. “Aile olarak genelde çok uyumluyuz, sorunları karşılıklı anlayış ve saygıyla çözeriz.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	64
Tablo-21. “Ailem, madde kullanmanın insana verdiği zararlar hakkında bana ve kardeşlerime sık sık bilgi verir.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	64
Tablo-22. “Ailemdeki bireyler benimle olan ilişkilerinde empati kurarak hareket ederler. Benim düşüncelerime katılmadıklarında, uygun bir üslupla ve gerekçeleriyle anlatır, beni ikna ederler.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	65
Tablo-23. “Aile bireylerinin madde kullanmasını önlemek için hep beraber elimizden geleni yapacağımıza inanıyorum.” ve “Bağımlılık Yapan Madde Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	66
Tablo-24. “Aile içinde düşüncelerimi rahatlıkla söyleyebilirim ve dikkate alındığımı bilirim.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	67
Tablo-25. “Ailemizde sevgi, saygı ve iyi dilek sözcükleri sıklıkla kullanılır. (günaydın, nasılsın? vb)” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	68

Tablo-26. “Ailem beni bütün konularda destekler.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	69
Tablo-27. “Annem-babam aile bireylerini hayatın bütün risklerine karşı korumaya çalışır.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	69
Tablo-28. “Aile ilişkilerimizde öfke, kavga ve saldırganlık davranışları sık görülmektedir.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	70
Tablo-29. “Aile bireyleri, benimle genellikle emir cümleleri kullanarak konuşur. (Sus!, Getir!, Konuşma!, Ders çalış! vb.)” ve “Bağımlılık Yapan Madde Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	71
Tablo-30. “Ailemin isteklerini yerine getirmedığım takdirde uyarılmadan cezalandırılacağımı bilirim.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	72
Tablo-31. “Ailemin beni arkadaşlarımla kıyaslaması üzerimde olumsuz etki yaratır.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	73
Tablo-32. “Aile yapımız dayanışmamızın sağlıklı olmasını engellemektedir.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	74
Tablo-33. “Aile bireylerimle kuşak çatışması yaşıyorum. Beni anlamıyorlar.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/Maddeler Kullanıyor musunuz?” Maddeleri Arasındaki İlişki	75

ÖNSÖZ

Başlangıçta masum bir heves gibi gözüken, özellikle gençler arasında kullanım sıklığının artmasıyla tam bir kitle imha silahına dönüşen sigara, alkol ve uçucu madde kullanımını, günümüzde, halk sağlığını ciddi anlamda tehdit etmektedir. Türkiye, Avrupa'nın en genç, dünyanın ise sayılı genç nüfusuna sahip ülkelerinden biri olması sebebiyle bu global tehdidin en önemli muhatabı konumundadır.

Türk toplumunun en sağlam yapı taşı olan aile kurumunda ve kültürel yapıda son dönemlerde meydana gelen ciddi bozulmalar, gençler arasında sigara ve alkol alışkanlığını arttıran en önemli faktörlerdendir. Satışı ve kullanılması belirli kanunlar dahilinde yasal olmasına karşın, toplum huzur ve sağlığını ciddi anlamda tehdit eden madde kullanım yaşının Türkiye'de hızla düşmesi üzerinde ciddi anlamda durulması gereken bir konudur.

Bu çalışmanın yapılmasındaki en büyük etken, çocukların sağlıklı birer fert olarak yetiştirilmesinde ve toplumsallaşmasında en önemli rolü teşkil eden ebeveynleri madde bağımlılığı ile mücadele konusunda aydınlatmaktır. Aile içi iletişimin çocukların bağımlılık yapan maddelere yönelmesindeki muhtemel etkilerini uygulanan anket verileri ışığında deşifre ederek ebeveynleri bilinçlendirmek, toplumsal huzuru tehdit eden madde bağımlılığına karşı gerekli önlemlerin alınmasına katkıda bulunmaktır.

Bu tezin hazırlanmasında her safhasında destek veren ve yardımlarını esirgemeyen başta sayın hocam Doç.Dr. Mustafa YAĞBASAN olmak üzere Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde görevli tüm hocalarıma, aileme ve arkadaşlarıma olumlu katkılarından ve yardımlarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

TANIMLAR

Madde: Belirli bir dozda alındığı zaman kişinin sinir sistemine etki ederek akli, fiziki ve psikolojik dengesini bozan, fert ve toplum içerisinde iktisadi ve sosyal çöküntü meydana getiren, alışkanlık ve bağımlılık yapan, kanunların kullanılmasını, bulundurulmasını, satışını yasakladığı, narkotik ve psikotrop sözcükleriyle de tanımlanan maddeler bağımlılık yapan maddeler olarak tanımlanmaktadır (Kaçakçılık ve Organize Suçlar Raporu, 2003: 132).

Bağımlılık: Kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına karşın bırakamaması, giderek madde dozunu artırması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine karşın madde kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi ile görülen bir durumdur(Ögel, Erol, 2005: 24).

Empati: Bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır(Dökmen, 2006:135).

Ergen: İnsanlarda meydana gelen "yetişkinliğe ilk adım" evresidir. Ergenlik, çocukluk çağı ile yetişkinlik çağı arasındaki geçiş dönemidir. Ergenlik, bireyde çocuksu tutum ve davranışlarının yerini yetişkinlik tutum ve davranışlarının aldığı, cinsiyet yetilerinin kazanıldığı, bireyin erişkin rolüne psikolojik ve somatik olarak hazırlandığı dönemdir(www.wikipedia.org, 10.02.2009).

Ortaöğretim: Temel eğitime dayalı, en az dört yıllık öğrenim veren, genel, mesleki ve teknik öğrenim kurumlarının tümüne denir (<http://egitim.milliyet.com.tr>, 04.03.2009)

Uçucu Maddeler: Koklanan maddeler olarak tanımlanan bu maddeler, kimyasal buhar üreterek ie çekildiğinde uyarıcı etki yapmaktadır. Ev ve sanayi alanında kullanılan yüzlerce kimyevi madde ve yapıştırıcılarda uçucu madde özelliğı mevcuttur. Burundan dumanı çekerek, aerosol-spreyleri direkt ağıza veya burna sıkarak, plastik kağıt torbalarının içinde maddeyi döküp burna ya da ağıza çekerek, avucun içine yerleştirilen bez parçasının üstüne dökülen maddeyi koklayarak nitrik oksit maddelerini içine çekmek suretiyle kullanılır (www.yeniden.org.tr, 10.09.2008).

GİRİŞ

Bağımlılık yapan maddeler, tarihsel süreç boyunca, dini törenlerden tedavi amaçlı ilaç olarak geniş bir yelpazede kullanılmasına karşın, günümüzde, genel insan sağlığını ve toplum huzurunu tehdit eden en önemli sosyal sorunların başında yer almaktadır. Günümüzde ise; madde kullanım/bağımlılık yaşının ilköğretim seviyesine kadar düşmesi ve ergenler arasında hızla yaygınlaşması kaygı verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ve gençlerin bağımlılık yapan maddelere yönelmesinde diğer pek çok etkenin (kişilik özellikleri, kalıtsal etkenler, sosyo-ekonomik ve çevresel etkiler. vs.) yanı sıra, aile ilişkileri ve aile içi iletişimin niteliği de oldukça etkilidir. Aile içi iletişimin olumlu, yapıcı bir nitelik taşıması, ebeveynlerle çocuklar arasındaki iletişimin çift yönlü bir iletişim sürecine açık olması, çocuğun sonraki yaşamında yaratacağı etkiler bakımından ve toplumsallaşma sürecinde rolü dolayısıyla hayati önem taşımaktadır.

Ailesi ile çeşitli sorunlar ve çatışmalı bir iletişim yaşayan çocuklarda, madde kullanımının daha yaygın olduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Özellikle küçük yaştaki çocukların madde kullanmaya başlamalarının temel nedenlerinden birisi aile içi sorunlardır (Ögel, Erol, 2005: 35). Bu bağlamda aile içi iletişimin, ergenlik dönemindeki çocukların bağımlılık yapan maddelere yönelmesinde ne gibi etkileri olduğunun açığa çıkarılması büyük önem arz etmektedir.

Çocuklarını sağlıklı birer fert olarak yetiştirerek topluma kazandırmak şüphesiz ebeveynlerin en büyük arzusu ve hedefidir. Bu hedefin gerçekleştirilmesinde en önemli rol yine ebeveynlerin bizzat kendisine düşmektedir. Bu maksatla; madde bağımlılığının nedenlerini deşifre etmek, aile içi sağlıklı iletişim konusunda bireyleri aydınlatmak, ebeveynleri iletişim

sorunlarına karşı bilinçlendirmek bu araştırmanın temel hedefi olarak tanımlanmıştır.

Bu çalışmanın kapsamını, Elazığ ili merkez ilçesindeki ortaöğretim öğrencilerinin sigara, alkol ve uçucu madde kullanımına yönelmesinde aile içi iletişimin etkileri oluşturmaktadır. Dolayısıyla bağımlılık yapan diğer maddeler (esrar, ecstasy, eroin, kokain, bağımlılık yapabilen ilaçlar) araştırmanın kapsamı dışındadır. Bu sınırlılığın getirilmesindeki birincil neden, sigara, alkol ve uçucu madde dışındaki bağımlılık yapan diğer maddelerin yasadışı olması ve toplumsal yaptırımın bu maddelerin kullanımı hususunda şiddetli olması nedeniyle kullanımına ilişkin objektif verilere ulaşamayacağı düşüncesidir. İkincil neden ise; Elazığ İl Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şube Müdürlüğüne haklarında yasal işlem yapılan, yasal olmayan madde kullanıcılarından, 2002 yılında 10, 2003 yılında 16, 2004 yılında 11 kişi ortaöğretim öğrencisidir(Kaçakçılık ve Organize Suçlar Raporu, 2006: 132).Yasal olarak okul yönetimleri tarafından yapılan işlem neticesinde; madde bağımlısı kişilerin okulları ile ilişkileri kesildiğinden yapılacak ampirik çalışmada evreni temsil eden bu deneklere ulaşamayacağıdır.

Araştırmanın diğer bir sınırını da, salt aile içi iletişimin ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığı üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Ergenlerin madde bağımlılığıyla ilgili sebep ve hikayeleri farklılık gösterebilmektedir. Buna karşın, benzer sıkıntı ve sorunlar yaşamasına rağmen her gençte madde bağımlısı olmamaktadır. Bu hususta pozitif katkısı olduğu düşünülen ve ergeni maddeden uzak tutan "aile içi sağlıklı iletişim" en önemli faktör olarak görülmektedir.

Türkiye’de madde bağımlılığına ilişkin bilimsel çalışmalar bulunmakla birlikte bu çalışmalarının arzu edilen düzeyde olduğu söylenemez. Ancak kullanıcı durumunun tespitine yönelik güvenlik birimlerinin kayıtları

incelendiğinde madde kullanıcılarının sayısı günden güne artmaktadır(Kaçakçılık ve Organize Suçlar Raporu, 2006: 130).

Ülkemizde ergenlerin madde bağımlısı olmasında salt aile içi iletişimin etkisini ölçen bir araştırma bulunmamaktadır. Elazığ ilinde uygulanan ampirik çalışma neticesinde; söz konusu ilişki deşifre edilmekte ve müteakip araştırmalara esas teşkil edebilecek veriler ortaya konmaktadır. Elde edilen sonuçlar, Avrupa ve Amerika’da yapılan bilimsel çalışmaların sonuçları ile paralellik göstermekte ve desteklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİTERATÜR VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

1.1. İlgili Literatürün İncelenmesi

Bu bölümde bağımlılık yapan maddelerin tarihsel gelişimi, maddelerin sınıflandırılması, madde bağımlılarının özellikleri ve konu ile ilgili yasal düzenlemeler üzerinde durulmaktadır.

1.1.1. Madde Bağımlılığının Kısa Tarihçesi

Amerikan yerlileri (Kızılderililer) Avrupalılar Amerika kıtasına gelmeden önce tütün kullanmaktaydılar. İlk Avrupalı yerleşimciler tütün içmeyi Kızılderililerden öğrenerek tütünü daha sonra gittikçe popüler olacağı Avrupa'ya taşıdılar. Amerikan yerlileri tütünü eğlence amacıyla değil, deneyimli Şamanlarınca ayinlerinde ve dini gerekçelerle kullanmışlardır. Buna karşın Avrupalılar tütünü eğlence ve vakit geçirme amacıyla yaygınlaştırdılar(www.wikipedia.org, 10.02.2009).

Amerika'nın tarafından keşfine kadar Avrupa'nın tütünden ve tütün içme adetinden haberi olmamıştır. Christoph Colomb ve arkadaşları, kırmızı derili insanların kuru bir otu mısır koçanına sararak içtiklerini, ağız ve burunlarından duman çıkardıklarını ve yerlilerin buna "tabaco" adını verdiklerini hayretle görmüşlerdir (www.wikipedia.org, 10.02.2009).

Tütün içme adeti, Amerika'yı keşfeden Portekiz'li ve İspanyol gemicilerin önce kendilerinin alışması ve daha sonra yanlarında diğer şehirlere götürmeleri sonucunda yaygınlaşmaya başlamıştır. Tütün, 1500 yıllarında Antillerden İspanya'ya ve oradan Avrupa'ya yayılmıştır. Gemilerin iki kıta arasında gidip gelmesi suretiyle İspanya, Portekiz ve diğer Avrupa şehirleri, tütünü ve içme

adetini tanımışlardır. Meksika'nın "Tabesco" bölgesinde tütün tarımının yapıldığını gören İspanyollar, Küba'da tütün içme borusuna "tabaco" adının verildiğini duymuşlar ve "tabaco" adını kullanarak her gittikleri yerde bu adın yayılmasını sağlamışlardır(www.wikipedia.org, 10.02.2009).

Anadolu'ya ise Osmanlı İmparatorluğu zamanında (1605) Venedik'li tüccarlar tarafından sokulmuş ve kısa bir zamanda yaygınlaşmıştır. (www.wikipedia.org, 10.02.2009).

Tütün kullanımı, tarihsel gelişimine bağlı olarak farklı şekillerde ve değişik amaçlar için kullanılmıştır. (Kurutulmuş yaprakların yakılması ile ortaya çıkan dumanın içe çekilmesi veya tozlarının enfiye halinde buruna çekilmesi veya özel işlem görmüş yapraklarının çiğnenmesi suretiyle gibi) Amerikan yerlileri dini törenlerinde kokulu bitkilerle birlikte tütün yapraklarını tütsü olarak kullanmışlardır. Dumanı teneffüs eden yerliler zamanla bu bitkinin keyif verici etkisini fark etmişlerdir. Adi kamış ve bambudan yapılmış "Y" şeklinde bir borunun çatal kısmını burunlarına sokarak veya ağızdan üfleyerek dumanı içe çekmeye başlamışlardır. Böylece en eski pipo modeli ortaya çıkmıştır(www.wikipedia.org, 10.02.2009).

Alkol ve alkol kullanımının tarihi ise insanlık tarihi kadar eskidir. İlk bira bundan 8 bin yıl önce Mezopotamyalıların arpayı ekmek yapmak için ilk ıslah etmesiyle yapılmıştır. Sümerlerin 6 bin yıl önce Godin Tepelerinde (Batı İran ve Anadolu) bira ve şarap içtiği bilinmektedir. Daha sonra fermente edilmiş meyve, tahıl ve baldan alkol ederek alkolü, iyice hayatına sokmuştur insanoğlu. Alkol kimi zaman kutsal sayılıp, dini törenlerde kullanılmış, kimi zaman eğlencenin ayrılmaz bir parçası olmuştur (www.alkol.gen.tr, 13.02.2009).

Efsaneler kuşaktan kuşağa aktarılan öyküler, şarabın tufandan sonra dünyaya yayıldığını anlatmaktadır. Ayrıca dünyanın değişik yerlerinde adı

efsanelere karışmış birçok dini ve mitolojik kahramanının çeşitli içkiler kullandığını anlatan öyküler kuşaktan kuşağa aktararak günümüze dek gelmiştir. Atinalı'ların Dionssas ve Romalı'ların Bacehus adında içki ve şarap tanrıları olduğu bilinmektedir (www.yesilaygebze.org.tr,15.02.2009).

Roma filozofu Seneca'nın alkolün akıl hastalığına neden olduğunu ileri sürdüğü belirtilmektedir (Çelik, 2006: 14).

İlk Babil krallık ailesinden gelen altıncı hükümdar olarak bilinen Hammurabi (M.Ö. 1728-1686) yasalarında şarabın elde edilmesini ve alışverişini belirleyen hükümler olduğu görülmektedir. XVI. Luis döneminde mayalanmış içkiler tıpta yer almaktadır. 18. yy. şarapla eşdeğer tutulmuş olan alkol terimi günümüzde etil alkol içeren (C_2H_5OH) maddeler ve özellikler için kullanılmaya başlanmıştır (www.yesilaygebze.org.tr, 15.02.2009).

Alkol insan sağlığı ve davranışı üzerinde en kötü etkenlerden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden içkiye karşı ilk tepki M.Ö. 6. yüzyılda Isparta'da Salon yasaları ile olmuştur. Bu yasalar içki ve şarap tanrısı olan Dionisos adına düzenlenen törenleri yasaklamış, sarhoş olanların sokakta dolaştırılarak herkese gösterilmesini, alkol etkisiyle suç işleyenlerin çeşitli bir biçimlerde cezalandırılmalarını, hatta suçun niteliğine göre ölüm cezasına çarptırılmalarını buyurmuştur. Bu tepkiler zaman zaman birçok toplumda görülmüştür. En son olarak 1878'de Kanada'da, 1919-1934 yılları arasında Amerika'da alkollü içkilerin üretimi ve tüketimi yasaklanmıştır. Osmanlı padişahları arasında IV. Murat döneminde, alkol, afyon, tütün yasaklanmış, içenlere ölüm dahil çok ağır cezalar verilmiştir(www.yesilaygebze.org.tr, 15.02.2009).

1.1.2. Bağımlılık Yapan ve Yasal Olan Madde Türleri

Madde bağımlılığı deyince günümüzde akla gelen ilk şey; yasal olmayan uyuşturucu, esrar, eroin, kokain gibi maddelerdir. Oysaki devletler tarafından

göz yumulan sigara, alkol ve uçucu-sentetikler gibi bağımlılık yapan maddeler bugün toplum sağlığını ciddi anlamda tehdit etmektedir. Sigara ve alkollü içecek firmalarının yaptıkları propaganda ve reklamlar sayesinde kullanıcı sayısı korkutucu boyutlara ulaşmıştır. Günümüzde tütün ürünleri ve alkollü içecekler dünyada en yaygın kullanılan bağımlılık yapıcı maddelerdir. Tiryakiler, kullanım alışkanlıklarını bırakmaya çalışsa da birçoğu başarılı olamamaktadır. Bu bize tütün ve alkolün içeriğinde bulunan kimyasal bileşenlerin ne kadar güçlü bağımlılık yapıcı maddeler olduğunu göstermektedir.

1.1.2.1. Tütün Bağımlılığı

Tütünün tarihsel seyrine bakıldığında, afyon gibi tedavi amaçlı olarak kullanılmış zamanla keyif verici bir madde olarak kabul edilerek kullanımı yaygınlaşmıştır. Ünlü kaşif Christoph Colomb 1492 yılında Amerika'yı keşfettiğinde, Amerikan yerlilerinin tedavi ve dini amaçlı tütün ürettiklerini keşfetmiştir. Kristof Kolomb'un Avrupa'ya dönüşünde beraberinde getirdiği tütün tohumları ve yaprakları Avrupalıların tütün ile ilk tanışmaları olmuştur. Sigara içerken ağızları ve burunları sanki birer bacaymış gibi dumanla dolan insanların şeytan tarafından ele geçirildiğini düşünen Avrupa'da tütün üretimi ve kullanımı ilk başlarda yasaklanmıştır (www.geocities.com,23.03.2008)..

Dünyada ilk defa 1865 yılında İngiltere'de kurulan sigara fabrikası ile beraber tütün kitlesel bir tüketim maddesine dönüşmüştür. Tütünün etkili maddesi olduğu bilinen nikotinin, merkezi sinir sistemi üzerinde uyarıcı ve bastırıcı etkisi olduğu bilinmektedir. Koklanarak, burundan çekilerek yada çiğnenerek vücuda alınan tütünler nikotin düzeyi yüksek toksit-zehirler içermektedir(www.geocities.com,23.03.2008).

1.1.2.2. Alkol Bağımlılığı

Alkol sözcüğü Arapça elkuül (özruh) sözcüğünden batı dillerine geçmiştir. İçki olarak kullanılan alkol iki karbon atomlu etil alkoldür. Alkol vücutta hızla dağılır ve yağ moleküllerinden geçer. Diğer uyuşturucuların beynin bazı bölgelerine etkisine karşın alkol yağca zengin olan beynin tamamına etki eder. Alkol alımını takiben kanda % 0,1 (10 mg) alkol istemli hareketleri bozar. 0,2 (200 mg) de üst benliğin denetimi kalkar. 0,4-0,5 de (400-500 mg) koma başlar, alkol alımı ölümle sonuçlanabilir (Köknel, 1986: 13).

Alkol bağımlısı bireyde terleme artan el titremesi, uykusuzluk, bulantı ve kusma, aşırı huzursuzluk, geçici görsel ve işitsel yanılsamalar görülebilmektedir (Köknel, 1986: 13).

1.1.2.3. Uçucu Madde Bağımlılığı

Tiner ve benzin türevleri, yapıştırıcılar, çözücüler (solventler), propanlar bu gruba girmektedir. Ekonomik yönden zayıf olan gençler ve çocuklar tarafından kolay temin edilebildiği, ucuzluğu ve bol bulunduğu için tercih edilmektedir. Bunların hemen tamamı solunum yoluyla alınır. Çözünürlükleri yüksek olduğu için beyne çok çabuk etki eder. Alınımını takiben halsizlik, uyku hali, baş dönmesi, reflekslerde azalma ve görme bulanıklığı oluşmaktadır. Yoğun soluma durumunda oksijensiz kalma neticesinde ani ölümler görülebilmektedir. Vücutta biriktiği için böbrek, akciğer ve karaciğer yetmezliğine yol açabilmektedir. Ayrıca kalem ve silgilere verilen hoş kokular ileriki zamanlarda çocukları uçucu madde bağımlılığına sürükleyebilmektedir (Demiray, 2007: 167).

Uçucu maddelerin uzun süreli kullanımına bağlı olarak kullanıcılarda ciddi fizyolojik ve psikolojik sağlık sorunlarının ortaya çıkmaktadır (Demiray, 2007: 180)

Uçucu madde kullanan bireylerin çoğunluğu eğitim sürecini terk etmekte ve bu madde kullanıcılarının eğitim düzeyleri ciddi anlamda düşük olmaktadır (Öztürk vd, 1996: 39).

1.1.2.4. Kafein Bağımlılığı

Kafein kahve dışında çay ve migren ilaçları, kakao, çikolata ve hafif içkilerde bulunmaktadır. Bağımlılık yapıcı maddelerin hemen her özelliğini barındırmaktadır. Kafein yoksunluğunda baş ağrısı, yorgunluk, halsizlik belirtilerinin görüldüğü belirtilmektedir(www.armpsikiyatri.com, 20.02.2008). Kafein merkezi sinir sistemini uyaran bir kimyasaldır. Kana mideden karışmasına müteakip, 15 dakika kadar sonra etkisi hissedilmeye başlar. Kafein kesilmesiyle birlikte baş ağrısı, yorgunluk, halsizlik, uykusuzluk, konsantrasyon eksikliği ve huzursuzluk gibi yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır (www.yeniden.org.tr, 29.03.2008).

1.1.3. Madde Bağımlılarının Özellikleri

Tüm bu ilaç ve maddelerin farmakolojik yapıları birbirinden çok farklıdır, kullananlar üzerindeki etkileri de birbirine benzemez. Etkileri hafif neşe ve hafif sersemlikten, uzun süreli uyanıklığa yada halüsinasyonlar denilen düşler görmeye kadar değişiktir. Edilgenlik ve içe kapanıklıktan coşku ve aşırı etkinliğe kadar değişen davranış değişiklikleri ortaya çıkabilir. Örneğin Jamaikalı işçiler büyük oranlarda Cannabisi bir güçlendirici olarak kullanır, hastalıklar için ilaç niyetine içerler. Yani hem çalışmak için enerji üreten, hem de çalıştıktan sonra kendine rahatlık ve huzur sağlayan bir madde gibi görürler; okulda daha başarılı olmaları için çocuklarına vermek de hiç sakınca görmezler. Aksine bugün gelişmiş ülkelerde böylesine devamlı Cannabis alan kişinin psikiyatrik yardıma gereksinimi olduğu düşünülür(Ekşi, 1990: 189). Buna benzer birçok örnek sıralanabilir. Bu durum bize; farklı coğrafyalarda yaşayan , farklı geçmiş,

kültür ve yaşam koşullarına sahip, değişik ihtiyaç ve gereksinimleri olan insan ve toplumların maddeye bakışının da farklı olduğunu göstermektedir.

Ebeveynlerin çocukları üzerindeki koruma güdüsü ve hassasiyeti akıllara hep şu soruları getirmektedir:

- Madde kullanmaya başlayan bir kişiyi nasıl tanıyabiliriz?
- Ne gibi belirtileri vardır?
- Benim çocuğum madde kullanıyor mu? Kullanıyorsa ne yapabilirim?

Bu ve benzeri sorular anne ve babaların çocukları hakkında en büyük kaygılarının başında gelmektedir. Madde kullanımı/bağımlılığı konusunda Köknel'in(1978: 191-205) tespitleri şunlardır:

- Birden ortaya çıkan davranış değişikliği,
- Zaman zaman aşırı sinirlilik, gereksiz tepki, anlamsız kaygı, sıkıntı,
- Ağızda kuruluk, salyada azalma,
- Konuşmada güçlük, peltek konuşma,
- Yürümede dengesizlik, ellerde titreme,
- Terleme,
- Uyuklama dalgınlık,
- Halsizlik yorgunluk,
- Alışılmış arkadaş çevresi dışında yeni arkadaşlar edinme,
- Çevre değiştirme,
- Sorumluluklardan kaçma,
- Aşırı para harcama.

Dünya Sağlık Teşkilatı (World Health Organization) madde bağımlılığında şu özelliklerin yer aldığını belirtmektedir (Çivi, 1991: 15):

- İrade ve mantık ile önlenemeyen uyuşturucu kullanma isteği.

- Uyuşturucu maddenin giderek artan dozda kullanılmasının engellenememesi.
- Kişinin uyuşturucuya fiziki ve ruhi olmak üzere tam bağımlılığı,
- Bağımlının şahsiyetinin tamamen çöküşü, bedenen ve ruhen meydana gelen ve hayatına mal olabilen tahribat olarak sıralanmaktadır.

Madde bağımlılığının yayılmasındaki etkenleri şöyle sıralayabiliriz (www.saglikbilgisi.com, 11.03.2008):

- Toplum içinde tıbbın ve ilaçların bütün sorunları çözümlediği hakkında geniş ve yaygın bir yanlış inanışın olması ve çoğu zaman bu nedenle sıkıntılardan ve korkulardan kurtulmak ve beğenmediği çevreden geçici bir süre uzaklaşmak için kişilerin ilaç alma eğiliminin doğması,
- Bağımlılık yapan maddelerin gelip geçici olarak keyif, ferahlık ve mutluluk vermesi,
- Gençlerin çevrenin ve geleneklerin baskısını kırma, onlardan bağımsız olduğunu gösterme isteği,
- Yaratıcılık verdiği, öğrenmeyi kolaylaştırdığı hakkındaki yanlış inanış,
- Gençler arasında sosyal ilişki kurma aracı olarak kabul edilmesi, ruhi inhibisyondan ve pısrıklıktan kurtulmak için bu tür maddelerin alma isteğinin olması,
- Bu tür maddelerin bazı toplumlarda kolaylıkla elde edilmesi gibi.

1.1.4. Ergenlerde Madde Bağımlılığı ve Nedenleri

Ergenlik, psikolojik ve fiziksel birçok dönüşümün deneyimlendiği, kişide kimlik bunalımının yaşandığı bir süreç olarak kabul edilir. Psikososyal gelişim kuramını ortaya atan Erikson, ergenlik çağını, hızlı vücut gelişimi, cinsel olgunlaşma ve cinsel farkındalığın olduğu dönem olarak tanımlar. Bunlar

çocukluktan farklı yaşantılara neden olacak niteliksel değişikliklerdir. Ayrıca ergenlik dönemi, insan hayat döngüsünde kişinin kimliğinin oluşması ve kimlik bocalamasından kaçış süreci olarak da tanımlanabilir (www.saglikbilgisi.com, 11.03.2008).

Senemoğlu'na (2003: 342) göre gençlik çağı, yaşama atılmadan önce çocukluk döneminden kalan zayıflıkların onarılması için yakalanmış ikinci ve son bir şans gibi görülebilir. Bir anlamda, üstü bir ölçüde kapanmış ama iyileşmemiş çocukluk yaraları gençlikte yeniden deşilirler. Bu süreç çok zaman olumlu sonuçlar verir. Ama koşulların elverişsiz olduğu durumlarda yaraların giderek kötüleşip iyileşmez bir görünüm alması tehlikesi de söz konusudur. Bu bağlamda, ergenlerin bu süreci olumlu bir gelişim dönemi olarak yaşaması için aile kurumundaki ilişkilerin nasıl bir nitelik taşıdığı oldukça önemli bir husustur. Kişinin ergenlik dönemi boyunca karşılaştığı sorunlar büyük bir kaygı durumu yaratmaktadır. Bu kaygıların giderilmesinde kuşkusuz ilk görev çocuğun ebeveynlerine düşmektedir. Ergenin bu hassas döneminde, ebeveynlerin yapması gereken ilk şey ergenlik döneminin özellikleri konusunda bilinçlenmeleridir. Sonrasında çocuklarıyla girecekleri çift yönlü bir iletişim ve empati süreciyle sorunların çözümü noktasında yaşantılarına olabildiğince ortak olmalarıdır. Ergenlik döneminde yeterli aile desteğini arkasında hissetmeyen ergenler, kaygılarının giderilmesinde, çözümü başka mecralarda aramaktadırlar. Bu mecraların başında da kişinin sorunlarla yüzleşmek yerine alkol ve sigaraya sığınarak sorunlardan kaçma yolunu tercih ettiği madde kullanıcısı olma eğilimi belirlemektedir.

“Uyuşturucu kullanmada en önemli etken aile-çocuk ilişkilerindeki bozukluktur. Sağlam aile yapılarında uyuşturucuya eğilim yok gibidir. Çocuğuna sevgi göstermeyen onu sevgiden yoksun tutan ailelerin çocuklarında sevginin yerini unutmak, kaybetmek, tozpembe göstermek yolunu açan

uyuşturucu alır'' tespitiyle Köknel(1978: 113) aile yapısının madde kullanımına etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Özdoğan, ergenlerde madde bağımlılığının nedenleri arasında aşağıdaki etkenleri saymaktadır (<http://www.mamakram.com>, 23.08.2008):

Bireysel Nedenler:

- Kaygı yaratan durumlardan kaçma eğilimi,
- Sosyal açıdan bağımlı kişilik özellikleri,
- Psikolojik sorunlar yaşamak,
- Merak, öğrenim hayatındaki başarısızlık,
- Ebeveynlerden bağımsız bir kimlik oluşturma,
- Farklı tutumlar, yaşam tarzları ve davranışlar deneyerek farklı olma hevesi.

Ailevi nedenler:

- Aile içi iletişimde sorunları varsa (duygu ve düşüncelerin paylaşımında yetersizlik),
- Aile-çocuk ilişkisi zayıfsa,
- Aile-çocuk ilişkisinde, ailenin çok kısıtlayıcı yada ilgisizliği söz konusuysa,
- Anne ya da babanın aşırı ilaç kullanımı, evde madde kullanımının olması.

Sosyal nedenler:

- Arkadaş gruplarının tutum ve davranışlar üzerindeki etkisinin arttığı bu dönemde çeşitli kötü alışkanlıklara sahip arkadaşlarının olması,
- Gencin enerjisini boşaltıcı olanakların kısıtlı olması,
- Kişinin model olarak aldığı veya kişiye model olarak sunulan ideal tiplerin madde bağımlısı veya kullanıcısı olması.

Madde bağımlılığını tetikleyen bu nedenler başka nedenlere eklemek mümkündür. Madde bağımlılığında kişisel özelliklerin farklılığı nedeniyle bağımlılık deneyimi de farklılaşmaktadır.

Ergenlerde madde bağımlılığının aşamaları ise şunlardır (www.mamakram.com, 23.10.2008):

- Deneyisel kullanım, maddenin etkisinin fark edilerek, durumunda değişiklik sağlamak için çeşitli maddelerin denenmesidir.
- Sosyal kullanım, sosyal ortamlarda kullanarak, değişiklikleri devam ettirmektir. Benzer kişilerle paylaşılabilir ve sadece onlarla paylaşılan bir sosyal aktivite haline gelebilir.
- Operasyonel kullanım, artık kötü kullanım gelişmiştir. Genellikle gerilimden kurtulmak ya da eğlenmek için kullanılır. Bir grup zevk için kullanırken, bir grup da mutsuzluğu sıkıntıyı gidermek için kullanır.
- Bağımlı kullanım, artık yaşamını devam ettirebilmek için maddeye gereksinimi vardır.

Bu süreçte, bağımlılık bireyle nesnesi arasında kurulan, sonrasında bireyin özerkliğini ve özgürlüğünü ortadan kaldıran fiziksel ve ruhsal bir gereksinim haline dönüşmüştür. Madde bağımlılığının bu son aşamasında belirtildiği gibi, küresel bakış açısıyla, madde kullanımı artık bağımlılık haline gelmiş ve birey kendini köleleştirmiştir.

1.2. Tütün ürünleri ve Alkollü İçeceklerin Kullanımı İle İlgili Yasal

Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti Devleti madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilgili yasal düzenlemeler getirerek toplumu oluşturan bireyleri koruma altına almıştır. Bu yasal düzenlemelerin başında ise Anayasanın 58. maddesi gelmektedir. Anayasanın “ Gençliğin Korunması ” başlıklı 58. maddesinde “Devlet, İstiklal ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin

ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirler alır” ifadesi bulunmaktadır. Aynı maddenin 2. fıkrasında “ Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır ” hükmü yer almaktadır.

Bu bağlamda “ Tütün ürünlerinin zararlarının önlenmesi ve kontrolü ” hakkındaki 4207 sayılı kanun 26/11/1996 tarihinde Resmi Gazete tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İlgili kanunda belirtildiği üzere bu kanunun amacı; kişileri ve gelecek nesilleri tütün ürünlerinin zararlarından, bunların alışkanlıklarını özendirici reklam, tanıtım ve teşvik kampanyalarından koruyucu tertip ve tedbirleri almak ve herkesin temiz hava soluyabilmesinin sağlanması yönünde düzenlemeler yapmaktır.

Tütün ürünlerinin yasaklanması ile ilgili kanunun Değişik madde: 19/01/2008-5727 S.K./3.mad gereğince;

(1) Tütün ürünleri;

a) Kamu hizmet binalarının kapalı alanlarında,

b) Koridorları dahil olmak üzere her türlü eğitim, sağlık, üretim, ticaret, sosyal, kültürel, spor, eğlence ve benzeri amaçlı özel hukuk kişilerine ait olan ve birden çok kişinin girebileceği (ikamete mahsus konutlar hariç) binaların kapalı alanlarında,

c) Taksi hizmeti verenler dahil olmak üzere karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu toplu taşıma araçlarında,

ç) Okul öncesi eğitim kurumlarının, dershaneler, özel eğitim ve öğretim kurumları dahil olmak üzere ilk ve orta öğrenim kurumlarının, kültür ve sosyal hizmet binalarının kapalı ve açık alanlarında,

d) Özel hukuk kişilerine ait olan lokantalar ile kahvehane, kafeterya, birahane gibi eğlence hizmeti verilen işletmelerde, tüketilemez.

(2) Ancak;

a) Yaşlı bakım evlerinde, ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinde, cezaevlerinde,

b) Şehirlerarası veya uluslararası güzergâhlarda yolcu taşıyan denizyolu araçlarının güvertelerinde, tütün ürünleri tüketilmesine mahsus alanlar oluşturulabilir. Bu alanlara on sekiz yaşını doldurmamış kişiler giremez.

(3) Otelcilik hizmeti verilen işletmelerde, tütün ürünleri tüketen müşterilerin konaklamasına tahsis edilmiş odalar oluşturulabilir.

(4) Açık havada yapılan her türlü spor, kültür, sanat ve eğlence faaliyetlerinin yapıldığı yerler ile bunların seyir yerlerinde tütün ürünleri kullanılamaz. Ancak bu tesislerde, tütün ürünlerinin tüketilmesine mahsus alanlar oluşturulabilir.

(5) Bu Kanunun tütün ürünleri tüketilmesine tahsis edilen kapalı alanlarının koku ve duman geçişini önleyecek şekilde tecrit edilmesi ve havalandırma tertibatı ile donatılması gerekir.

(6) Bu Kanunun uygulanmasında "tütün ürünü" ibaresi tüttürme, emme, çiğneme yada buruna çekerek kullanılmak üzere üretilmiş, hammadde olarak tamamen veya kısmen tütün yaprağından imal edilmiş maddeyi ifade eder.

Diğer koruyucu önlemler

Madde 3 - (Değişik madde: 19/01/2008-5727 S.K./4.mad)

(1) Tütün ürünlerinin ve üretici firmaların isim, marka veya alâmetleri kullanılarak her ne suretle olursa olsun reklam ve tanıtımı yapılamaz. Bu ürünlerin kullanılmasını özendiren veya teşvik eden kampanyalar düzenlenemez. Tütün ürünleri üreten ve pazarlamasını yapan firmalar, her ne surette olursa olsun hiçbir etkinliğe isimlerini, amblemlerini veya ürünlerinin marka ya da işaretlerini kullanarak destek olamazlar.

(2) Tütün ürünleri sektöründe faaliyet gösteren firmaların isimleri, amblemleri veya ürünlerinin marka ya da işaretleri veya bunları çağrıştıracak alâmetleri kıyafet, takı ve aksesuar olarak taşınamaz.

(3) Tütün ürünleri sektöründe faaliyet gösteren firmalara ait araçlarda bu ürünlere ilişkin markaların tanınmasını sağlayacak bir uygulamaya gidilemez.

(4) Firmalar her ne amaçla olursa olsun üretilen ve pazarlaması yapılan tütün ürünlerini bayilere veya tüketicilere, teşvik, hediye, eşantıyon, promosyon, bedelsiz veya yardım olarak dağıtamazlar.

(5) Her ne amaçla olursa olsun, tütün ürünlerinin isim, logo veya amblemleri kullanılarak bildirim yapılamaz, basın-yayın organlarına ilân verilemez.

(6) Televizyonda yayınlanan programlarda, filmlerde, dizilerde, müzik kliplerinde, reklam ve tanıtım filmlerinde tütün ürünleri kullanılamaz, görüntülerine yer verilemez.

(7) Sağlık, eğitim ve öğretim, kültür ve spor hizmeti verilen yerlerde tütün ürünlerinin satışı yapılamaz.

(8) Tütün ürünleri onsekiz yaşını doldurmamış kişilere satılamaz ve tüketimlerine sunulamaz.

(9) Onsekiz yaşını doldurmamış kişiler, tütün ürünü işletmelerinde, pazarlanmasında ve satışında istihdam edilemez.

(10) Tütün ürünleri, paket açılarak adet şeklinde veya daha küçük paketlere bölünerek satılamaz.

(11) Tütün ürünleri, yetkili satıcı olan yerlerin dışında; otomatik makinelerle, telefon, televizyon ve internet gibi elektronik ortamlarla satılamaz ve satış amacıyla kargo yoluyla taşınamaz.

(12) Tütün ürünleriyle ilgili izmarit, paket, ağızlık, kağıt ve benzeri atıklar çevreye atılamaz.

(13) Tütün ürünleri, onsekiz yaşını doldurmamış kişilerin doğrudan ulaşacağı ve işletme dışından görülecek şekilde satışa arz edilemez. Tütün

ürünleri satış belgesi olmaksızın ve satış belgesinde belirtilen yerin dışında satışa sunulamaz.

(14) Her türlü sakız, şeker, çerez, oyuncak, kıyafet, takı, aksesuar ve benzeri ürünler tütün ürünlerine benzeyecek veya markasını çağrıştıracak şekilde üretilemez, dağıtılamaz ve satılamaz."

03.04.2004 tarihinde 25422 sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “ Umuma Açık Yerler ve İçkili Yerler ile Resmi veya Özel Öğretim Kurumları Arasındaki Uzaklıkların Belirlenmesine Dair Yönetmelik ” in “ Zorunlu uzaklık ” başlıklı 5. maddesinde umuma açık yerler ve içkili yerler ile okul binaları arasında kapıdan kapıya en az 100 metre uzaklığın bulunmasını zorunlu kılmıştır.

Aşut (1993:164) tarafından gerçekleştirilen çalışmada sigara içme alışkanlığının gelişmiş ülkelerde azaldığının, buna karşın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sigara tüketimini her geçen yıl artış gösterdiği, Türkiye’de sigara kullanımına başlama yaşının 10-11’lere indiği ve sigara içme oranının 1988 yılında %43.6 oranında iken, 1997 yılında %50 (OECD sağlık raporu 1999) düzeyine ulaştığı, bu artışın en önemli nedeninin ise, çok uluslu sigara endüstrilerinin gelişmiş ülkelerde kaybettikleri pazar arayışını, gelişmekte olan ülkeler üzerinde bir takım özendirici kampanyalar ile sürdürmeye çalıştığı olarak ifade edilmiştir.

Günümüzde kitle imha silahı niteliği kazanan ve toplumu içten içe çürüterek tamiri imkânsız tahribatlar yapan madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilgili yasal düzenlemeler Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından çıkarılarak yürürlüğe girmiştir. Bilinçli ve uygar toplumun göstergelerinden birisi olan madde bağımlılığına karşı mücadele topyekün yapılması gereken bir savaştır. Bu bağlamda devlet, toplum ve ailenin ortak, koordineli ve planlı hareketi madde bağımlılığı ile mücadelede önemli yer tutmaktadır.

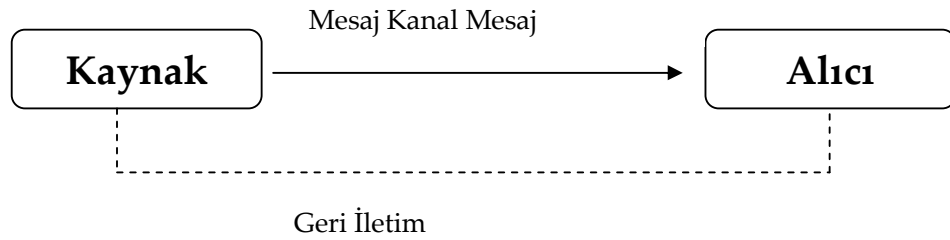
İKİNCİ BÖLÜM

2. İLETİŞİM VE AİLE

2.1. İletişim Kavramı

Türkçede iletişim olarak karşıladığımız kavram Batı dillerinde, Latince “topluluk” anlamına gelen “communis” sözcüğünden kaynaklanır ve “communication” olarak adlandırılır. İletişim kavramının Latince kökenine dikkat çeken Oskay’a (2005: 9) göre iletişim “ Belirli bir coğrafya parçasında aynı doğa koşulları içinde varlıklarını sürdürmek için araç ve gereçler bulan, bu konuda çeşitli bilgiler üretmiş bulunan, bunları belirli işbölümü yöntemlerine göre kullanan, kendi aralarındaki bu işbölümünden kaynaklanan farklılaşmaları haklılaştırmak için çeşitli değerler ve inançlar üreterek toplumun farklı kesimlerini ortak üst kimlikler içinde kaynaştırmayı amaçlayan insanların etkinliğidir ”.

Bir toplumda iletişimin kimler arasında, hangi sonuçlarla nasıl gerçekleşeceği büyük ölçüde o toplumun, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri tarafından belirlenir. Öte yandan bireylerin davranış kuralları, yetişilen çevre, eğitim ve öğrenim düzeyi, yapılan iş ve üyesi olunan gruplarda iletişim davranışını etkiler. İletişim, bireylerin kendilerinininkinden farklı rollere, inançlara, değerlere, tutum ve davranışlara sahip bireylerle ve gruplarla nasıl ilişki kurulacağını öğrenilmesini sağlar (Zıllıoğlu, 1993: 3).

Şekil-1 İletişim süreci (Yatkın, 2006: 45)

İletişim sürecinin basit bir işleyişi Şekil-1' de görülmektedir. İletişim, kaynak tarafından bir davranış veya mesajın ortaya konması ile başlar. Bu etki karşısında; alıcı durumundaki bireyin/bireylerin algılaması, yorumlaması, değerlendirmesi veya karşı davranış göstermesi yine o bireyin/bireylerin bilgisi, tecrübesi veya birikimi oranında olacaktır. Algılama ve tepki verme yeteneğinin göreceli nitelik taşıması "iletişimde kaynağın ne söylediğinden ziyade alıcının ne anladığı önemlidir" temel prensibini doğurmaktadır(Cüceloğlu, 1995: 34).

Genel olarak iki kişi ya da birim arasında geçen iletişimin bir benzeri de bireyin içinde gerçekleşmektedir. İçsel iletişim olarak da kabul edilen bu iletişim türüne örnek olarak, bireyin kendi iç dünyasını gözlemlemesi, ihtiyaçlarının farkına varması, üzülmeye ya da sevinmesi verilebilir. Bu durumda içsel veya kişi içi iletişimi; insanların kendi içlerinde ürettikleri bazı mesajları yorumlaması ve yoruma göre davranışa yönelmesi olarak tanımlamak mümkündür (Yatkın, 2004: 52).

İnsanlar günlük hayatın birçok safhasında kendi iç dinamikleri ve davranışları ile içsel iletişimi gerçekleştirmektedirler. İnsanın düşünmesi, hissetmesi, duygulanması, sevinmesi, ihtiyaçlarının farkına varması, rüya görmesi ve kendi kendine soru ve cevaplar üreterek yaşamını idame ettirmesi içsel iletişiminin bir sonucudur. Eğer birey kendi içsel iletişimini başarılı bir şekilde gerçekleştirirse diğer bireylerle oluşturacağı iletişim süreci daha başarılı ve sağlıklı işler. İçsel iletişimi başarılı olan birey kendine özgüven sağlar, daha etkin ve geniş bir düşünce sistemine sahip olur(Yatkın, 2004: 57).

Yüz yüze iletişim olarak da adlandırılan kişilerarası iletişim ise kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu iletişim olarak tanımlanır. Kişilerarası iletişimden söz edebilmemiz için bir kişiden fazla bireyin olması gerekmektedir. Bir birey kişilerarası iletişim sürecinde çeşitli kodlar aracılığıyla diğer bir bireye duygu düşünce ve fikirlerini aktarma fırsatını bulur. İletişimde bulunan bireyler belirli bir yakınlıkta, yüz yüze, fiziki beraberlikte ya da bir

iletişim yakınlığında bulunurlar. Bununla beraber kişilerarası iletişim süreci geri bildirimi olan çift yönlü bir iletişim süreci olmalıdır. Yapılan çok sayıdaki tanımın buluştuğu nokta, “kişilerarası iletişimin, psikolojik nitelikli bir bilgi alışverişi” olduğu yolundadır (www.ustundanismanlik.com.tr, 18.10.2008).

Kişilerarası iletişim sürecinin olması için konuşmalar ya da yazışmalar olmalıdır. Bu süreçte kelimeler veya harfler vasıtasıyla bireyler arasında mesaj aktarımı gerçekleştirilmektedir. Mesaj sözlü ya da sözsüz olmalıdır. Sözlü iletişiminin en önemli unsuru dildir. İnsanlar düşünce, duygu ve bilgilerini, ürettikleri ve geliştirdiklerini dil yardımıyla birbirine aktarır ve anlamlandırır. Tabi bu aktarım sürecinde iletişimin diğer unsurları; tonlama, konuşmanın hızı ve şiddeti gibi faktörler çok etkilidir. Sözsöz iletişimde hedef kişi ya da kitleye uygun nitelikte sözcüklerin seçilmesi kadar bunların ses tonu, vurgu, diksiyon ve benzeri konuşma teknikleri gözetilerek aktarılması ya da kaynağın kabul görmesi açısından çok önemlidir (Bıçakçı, 1995: 41).

İletişimin vazgeçilmez ve en önemli unsuru olan sözsöz iletişim kaynakla alıcı arasında hareket, davranış, mimik ve vücut diliyle gerçekleştirilen iletişim yöntemidir. Bu iletişim türü sözlü iletişime kuvvetlendirmek, pekiştirmek amacıyla kurulur. Böylece birey duygu ve düşüncelerini daha rahat karşı tarafa aktarabilir. Bununla beraber karşı tarafın jest ve mimiklerine bakarak mesajın algılanıp algılanmadığını anlayabilir. Böylece daha sağıklı bir iletişim süreci işlemiş olur. Sözsöz iletişimde mesaj olarak kabul edilen unsurlardan birisi “yüz ifadeleri”dir. İnsan vücudunun en dikkat çeken yeri yüzüdür (Cüceloğlu, 1995: 42). İnsanlar üzüntülerini, sevinçlerini, hoşnutluklarını, kırınlık ve şaşkınlıklarını yüz ifadeleriyle anlatabilmektedirler. Sözsöz iletişiminin diğer önemli unsurları gözler, eller ve ses tonudur.

Gerek sözlü, gerekse sözsöz iletişim biçimlerinde zaman içinde değışiklikler ortaya çıkar. Konuşulan diller, selamlaşma şekilleri, sözsöz iletişimde kullanılan araçlar, örneğın rozetler, takılar zamanla değışir

(www.ustundanismanlik.com.tr, 18.10.2008). Bu değişimlerin altında yatan temel etken yaşıyış, kültür, üretim gibi toplumsal yapıyı belirleyen etkenlerde yaşanan dönüşümlerdir.

Kişilerarası iletişimin kapsamına giren aile içi iletişim ise aileyi oluşturan bireylerin kendi duygu ve düşüncelerini birbirlerine ne derece iyi aktardıkları (aktarılmak istenen mesajın uygun kodlanıp kodlanmadığı) ve aktarılan anlamların ne derece anlaşıldığı (alınan mesajın kod açımının kaynağın istediğı yönde yapılıp yapılmadığı) ile ilgilidir. Aile müessesesi farklı roller üstlenmiş bireylerin sürekli ve en yoğun şekilde etkileşim ve iletişimin yaşandığı ortamdır. Bu yönüyle seçilen iletişim yöntemleri ve niteliğı aile içi iletişim modellerinin oluşmasında önemli bir unsur oluşturmaktadır.

2.2. Aile Kavramı ve Çeşitleri

Aile, kadın ve erkeğın adına evlilik denilen hukuki birleşmeleriyle kurulur. Nikah ahdi adı verilen bu hukuki birleşme, aile kurumunun yasal dayanağıdır. Aralarında nikah ahdi gerçekleşen çiftler resmen evlenmiş olurlar. Çocuklar aileyi tamamlarlar. Saygı, sevgi, dayanışma, himaye ve ahlaki değerler de ailenin geleneksel dayanaklarını meydana getirir. Aile mutluluğı bütün bunların bir arada bulunmasından geçer. Denge ve uyuma dayalı sağlıklı bir evlilikten sağlıklı nesiller ortaya çıkar. Sağlıklı nesiller ise sağlıklı ve güçlü bir toplum yaratır(Doğın, 2002: 45).

Aile bir anlamda düzen demektir. Sosyal düzenin sağlanmasında aile, birey ile toplum arasında köprü görevi görür. Genç nesiller, başkalarını dikkate alma, insanları sevmeye, büyüklere saygı gibi değerleri aile içinde öğrenirler. Bunların toplumda uygulanması ise toplumsal düzeni meydana getirir. Toplumlarda bazı olumsuz tecrübelerden yola çıkarak ailenin korunması ile ilgili bazı önlemler alınmakta, aile vakıfları, aile bakanlıkları ve aile dernekleri kurulmaktadır(Doğın, 2002: 45).

Anayasamızın 41. maddesindeki “Aile, Türk toplumunun temelidir.” hükmü aileye toplumumuzda verilen değerin en önemli ifadesidir. Ekim 2001 tarihinde TBMM’de Anayasa maddelerinin değiştirildiği kanunda bu maddeye “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ifadesi ilave edilerek kadın-erkek eşitliği anayasamıza ilk defa girmiştir. Ayrıca Anayasamızın değişen 20. maddesindeki “Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.” fıkraları ile aile hayatı güvence altına alınmıştır (www.aile.gov.tr, 29.12.2008).

Türk aile yapısı bütün bu anayasal düzenlemelerin yanı sıra Türk Medeni Kanunu’nda yapılan yeni düzenlemelerin Ocak 2002’de yürürlüğe girmesi ile birlikte daha da güçlendirilmiş bir kurum olmuştur. Sosyal alanda Türk Milleti’nin batı toplumlarına en üstün kurumu Türk aile yapısıdır (www.aile.gov.tr, 29.12.2008).

Anayasanın öngördüğü bu ilkeler doğrultusunda Başbakanlığa bağlı aile araştırma kurumu ile kadının statüsü ve sorunları genel müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca gönüllü kuruluşlar, kadın ve çocukların korunmasına ilişkin faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 1990 yılında onayladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini 1994’te yürürlüğe koymuştur(Doğan, 2002: 45).

Aile; yapısı, işleyişi ve fonksiyonlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Ailenin birey sayıları ve aile kültürü bu çeşitliliği meydana getirir. Bunlar Doğan (2002: 45) tarafından:

- Çekirdek aile
- Geniş (geleneksel) aile
- Çözülen aile olmak üzere 3’e ayrılır.

Bu aile yapılarının özellikleri ise şöyledir:

Çekirdek aile; anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aileye çekirdek aile denir. Batıda sanayi devrimine müteakip ortaya çıkmıştır.

Günümüzde kent toplumunun ailesi çekirdek aile özelliklerini taşımaktadır. Geleneksel aileye göre işlevleri daha da sınırlıdır. Çocuk yapma ve psikolojik doyum çekirdek ailenin iki önemli özelliğidir. Geleneksel aileye özgü diğer işlevleri ya tamamen ya da etkisi azalmıştır. Anne ve baba unsurları değişen toplumsal koşullara göre aileyi niteleyebilmektedir. Çiftleri bir araya getiren karşılıklı kişisel tercih ve kabuller ailelerin giderek kendi içinde demokratikleşmesini de beraberinde getirmiştir (Doğan, 2002: 47).

Geniş (geleneksel) aile; büyükbaba ve büyükanne ile onların çocuklarının ve torunlarının aynı çatı altında yer aldığı aile tipidir. Büyükanne ve büyükbabadan torunlara intikal eden dikey genişliğin yanı sıra, akrabaları da (amca, teyze, hala ve gelinler) kapsayacak yatay bir genişlik ortaya koyabilir. Modern aile ya da kent ailesine göre genç kuşaklar uzun bir süre aynı çatı altında tutulurlar. Bu yüzden kuşaklar içinde meydana gelen evlilikler de aile çemberinde yer bulabilmektedir (Doğan, 2002: 48).

Geniş aile tarıma dayalı bir ekonominin ürünüdür. Tarımsal ekonominin ihtiyaç duyduğu insan gücüne geniş ailenin çok çocuklu ve çok bireyli yapısı büyük ölçüde kaynaklık etmektedir. Günümüzde kent dışı yerleşim birimlerinde, kırsal alanlarda ve kasabalarda daha çok rastlanır. Bu aile modelinde üç kuşak (büyükanne-dede, anne-baba ve torunlar) uzun süre aynı çatı altında yaşamaktadırlar (Sayın, 1990: 8-9).

Geleneksel ailenin ekonomik, kültürel, eğitim, koruyuculuk, inanç, eğlence ve dinlenme, çocuk yapma ve manevi doyum sağlama gibi belli başlı işlevleri vardır. Çocuk toplumun kültürünü, mesleki bilgilerini ve temel inançlarını aile içinde alır. Aile içindeki büyüklerin, küçük çocukların eğitilmesinde önemli payı bulunmaktadır. Bu anlamda aile bir toplumsallaştırma ortamıdır. Geleneksel aileler kendi üyelerine sadece dini eğitim vermekle kalmazlar, onun pratiklerini üyelerin yerine getirip getirmediğini de denetlerler.

Anne, baba ve çocuklar arasındaki duygusal ilişkiler aile üyelerinin manevi doyuma ulaşmasını sağlar. Geleneksel ailede psikolojik ilişkiler yoğun değil yaygındır. Kişi, ailesi ve çocuklarıyla olduğu kadar anne-baba ve kardeşleriyle de psikolojik bağlar içinde bulunur(Sayın, 1990: 8-9).

Çözülen aile; bu tip ailelerde karı-koca ilişkileri çok zayıf bir şekildedir. Parçalanmış veya tamamlanmamış aileler çözülen ailenin iki temel tipidir (Yenidoğan, 2006: 49).

Parçalanmış aile: Genellikle eşlerin birinin ölümü veya boşanma dolayısıyla aileden ayrılmasıyla ortaya çıkar. Ancak ülkeler arasında zaman zaman meydana gelen zorunlu göçlerle aileler parçalanabilmektedir.

Tamamlanmamış aile: Çekirdek ailenin hiçbir zaman kurulmamış halidir. Bu tip ailelerde çocuklar genellikle evlilik dışıdır. Modern toplumlarda ailenin yok olduğunu savunanların görüşü bu şekildedir (Yenidoğan, 2006: 49).

Tarihten gelen değerlerimiz aile kurumunun sağlam temeller üzerine kurulmasını öngörür. Çiftlerin evlenirken birbirlerine verdikleri “ iyi günde ve kötü günde yanında olacağım ” sözü günümüzde çeşitli sebeplerle gerçekleşmemektedir. Çatırdayan ve bir çırpıda yıkılan evlilikler geride suçsuz ve biçare çocukları büyük bir belirsizliğe sürüklemektedir. Anne-baba ilgi ve sevgisinden yoksun büyüyen bu çocuklar genellikle sosyal ve psikolojik sorunlu bireyler olarak toplumda yer almaktadırlar.

2.3. Aile İçi İletişim

Toplumu ayakta tutan ve yaşatan temel kavramlardan birisi olan aile Türk toplum yapısında önemli bir yer tutar. Aile nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme fonksiyonlarının yanında bireylerin biyolojik, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurumdur (Erkal, 1987: 76).

Toplumda iletişimin en yoğun yaşandığı yer aslında aile kurumudur. Aile iç içe ilişkilerin çok yoğun olarak yaşandığı bir kurumdur. Beslenme, eğitim, sevgi ihtiyacı, duygusal gelişim, psikolojik gelişim, bakım, kültürel değerleri kazanma, sağlıklı zeka gelişimini sürdürme gibi temel ihtiyaçlarını karşıladığı birincil yer ailedir. Aile ortamı ve aile üyeleri arasındaki sağlıklı ilişkiler bireyin kimlik kazanmasını, kendine güvenmesini, kendine ve diğer bireylere sevgi duymasını, sosyal beceriler geliştirmesini ve topluma adaptasyon sürecini olanaklı hale getirir.

Aileyi oluşturan bireyler birbirinden olumlu veya olumsuz olarak etkilenir. Bu durumu insan vücudunda bulunan organlara benzetebiliriz. Organların birindeki arıza, diğer organlarla olan koordinasyonu, organizmanın genel ritmini, işleyişini ve fonksiyonelliğini etkiler. Ailenin kendi içerisinde etkileşen bir sistem oluşu, bu yapı içerisinde, bu yapıyı oluşturan üyelerin bir makinenin dişlileri gibi çalışmasını ve kurallara uyması zorunluluğunu getirir. Bu yapı içerisindeki her birey kurallara uymak, karşılıklı olarak rolleri üstlenmek ve sorumlulukları paylaşmak durumundadır.

Aile unsurunun kalıcı olması ve topluma sağlıklı bireyler kazandırılabilmesi için aile içi iletişiminin sağlıklı olması şarttır. Birbirini dinlemeyen, anlamayan, empati kuramayan kısacası aile içi iletişimi zayıf olan ebeveynlerin çocuklarının sağlıklı bir birey olması beklenemez (www.ustundanismanlik.com.tr, 18.10.2008).

Dönmezer 'e (1999: 33) göre aile içi iletişimin sağlıklı işleyebilmesi için aile üyelerinin kendi rollerine ilişkin sorumlulukları ve yükümlülüklerinin bilincinde olması, her üyenin rollerine ilişkin sınırların farkında olması gerekmektedir. Ebeveyn-ergen ilişkisindeki en kritik eşik, ergenin güç ve yaptırım açısından ebeveyni ile asimetrik bir ilişkide olduğunun farkına varmasıdır. Eğer ebeveyn bu asimetrik ilişkiyi disiplin ve ceza yönünde geliştirirse, ergenin ebeveyni ile ilişkisi otoriter bir özellik gösterecek, ergen karşılaştığı sorunlar karşısında ebeveynin

iletişime kapalı olduğu yönünde bir algı geliştirecek ve giderek içine kapanacaktır. Arzu edilmeyen bu durum karşısında ebeveynin yapması gereken şey; katı kurallarla desteklenmiş hiyerarşik bir ilişki yerine, aile üyelerinin rol tanımlarının açık bir biçimde belirlemek ve rol tanımları çerçevesinde yapılandırılmış davranış normlarının uygulanmasını sağlamaktır. Ebeveyn bunu gerçekleştirirken ödül veya cezaya başvurmaktan kaçınmalıdır. Zira her iki yöntemde de ergenin davranışını motive eden kendi sorumluluk bilincinden çok ödül ve ceza beklentisi olacağından sosyal öğrenme gerçekleşmeyecek, beklenen davranışı yinelemek için her seferinde ödül ve ceza mekanizması harekete geçirilecektir. Bunun yerine ebeveynler, ergenlerin sorumluluk alanlarını belirlemeli ve beklenen davranışın yapılıp-yapılmaması kişinin kendi seçimine bırakılmalı, davranışın sonuçlarından kişinin kendisinin sorumlu olduğunu belirtilmelidir. Ebeveynler ergenlerin sorunları karşısında ani ve sert tepkiler göstermemeli, empati kurarak onların sorunlarına ortak olmalı ve kendi istedikleri çözüm yollarını ona dayatmaktan ziyade değişik çözüm yolları önererek seçimi ergenin kendisine bırakmalıdırlar. Aksi durumda ergen ya kendi bağımsızlığını kanıtlamak için ebeveynleriyle zıtlasacak ya da kendi içine kapanarak sorunları karşısında yalnız olduğu duygusuna kapılacaktır.

Bireyin gelişiminde ve eğitiminde birçok görevi ve işlevi olan aile, iletişim bakımından da çok önemli bir kurumdur. Etkili bir iletişim, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerinin düşüncelerini ve duygularını anlamalarını sağlar, işbirliği, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarına yol açar, çocukların gelişmesi için uygun bir ortam oluşturur. İletişimin sorunsuz gerçekleştiği aile ortamında çocuklar daha özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirirler. Düşünme, düşünce ve duygularını açıklama özgürlüğü ve alışkanlığı kazanırlar. Buna karşılık etkili bir iletişimin oluşturulamadığı, iletişimde engellerin yer aldığı bir ortamda çocukların gelişimi engellenir. Çocuklar özgürce düşüneyen, düşünce ve duygularını açıkça dile getiremeyen bağımlı bir birey olurlar.

İleride çeşitli sorunlarla karşılaşır. Bu nedenle aile bireyleri arasında, özellikle anne-baba ile çocuklar arasında etkili bir iletişimin kurulması çok önemlidir (Dönmezer, 1999: 54).

Ebeveynlerin psikolojik ve fiziksel açıdan kendini denetleme yetisi gelişmiş çocuklar yetiştirmede önemli rolleri vardır. Anne baba tutumu söz konusu olduğunda, ebeveynin çocuğuna gösterdiği ilgi ve sevgi kadar onun tutum ve davranışlarına karşı uyguladıkları kontrol ve disiplinin niteliği de önemlidir. Anne ve babaların kendi değer ve inançlarına göre değişik tutumları vardır. Anne baba tutumları, sevgi, hoşgörü ve kabul etmeyi içine alan “demokratik tutum” ve sevginin gösterilmediği hoşgörünün olmadığı, reddetmeyi içine alan “otoriter tutum” olmak üzere iki genel başlıkta toplanabilir. Bu iki tutum aynı zamanda aile içi iletişimin niteliğini belirler. Demokratik anne-baba, çocuğun arzu ve ihtiyaçlarına karşı ilgilidir. Çocuğun davranışlarını ilgi ve anlayışla izler. Onun iradesine ve topluma sağlıklı uyumuna değer verir. Çocukları yaşına göre kendisi ile ilgili bazı kararlar almaya teşvik eder. Önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocukla tartışır. Onun görüşlerine değer verir. Dil alışverişine olanak sağlar. Hemen her konuda çocuğa iyi bir rehber olmaya çalışır (Kuzgun, 1973: 1-3). Demokratik, hoşgörülü ve kabul edici tavrın benimsendiği ailelerde, çocuklar aktif, bağımsız kararlar alabilen, yaratıcı, toplumsal bireyler olarak yetişirler. Yaşıtları arasında yüksek düzeyde kabul görürler. Bu tarzda yetiştirilen çocuklar, kolay egemenlik kurulamayan, başarılı, yapıcı, özel merakları olan bireyler olur, öte yandan otoriter tutumun benimsendiği evlerdeki çocuklarda, kavgacılık, işbirliğine yanaşmama, engel olunamayan ve tekrar eden saygısız davranışlar tespit edilmiştir (İkizoğlu, 1983: 50).

Otoriter anne-baba, çocuğa olan sevgisini bile çocuğu istenilen şekilde davrandıkça (şartlı) gösterir. Sevgiyi bir pekiştireç olarak kullanır. İstenen davranışlar da çoğunlukla gelenek ve daha üst otoritelerce saptanmış kurallara

uygun davranışlardır. Anne baba, kendisini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görür. Mutlak itaat bekler. Kendisi otoriter kişiliğin temel nitelikleri olan dogmatik düşünce tarzına yatkın olduğundan, çocukla dil alışverişinde bulunmaz. İstek ve emirlerin tartışmasız yerine getirilmesini ister. Aksi halde, cezaya başvurur (Kuzgun, 1973: 77).

Baskı altında büyüyen çocuk, çekingen, başkalarının etkisinde kolayca kalabilen, aşırı hassas bir kişilik yapısına sahip olabilir. Anne babanın aşırı koruması, çocuğa gerekenden fazla kontrol ve özen göstermesi sonucu çocuk, genellikle diğer kimselere bağımlı, özgüveni olmayan bir birey olarak yetişir (Yavuzer, 1994: 136).

Ailede eşler arası iletişim; ailenin temeli karı-koca arasındaki ilişkidir. Sağlıklı bir ilişki, iki kişinin bilinçli olarak, düşünüp taşıyıp, sorumluluk içinde aldığı karara dayanır. Sağlıklı ilişki içine giren bireyler, diğerini değerli ve onurlu görür, onu olduğu gibi kabul eder. Bu kişiler kendi sınırlarının farkındadırlar, sürekli etkileşim ve dayanışma içinde olmaktan çekinmezler, olgun insanlardır. Evliliğin yaşaması için, kendi gereksinimleri ile “yuvalarının” gereksinimleri arasında bir denge kurarlar. Bu disiplin sayesinde eşler uzun vadeli mutlulukları, kısa vadeli geçici doyumlara yeğlerler. Kendi davranış, düşünce ve duygularından kendilerini sorumlu tutarlar. Doğru bildiklerini söylemekte ısrar ederler ve gerçekçi olmaya özen gösterirler. Manevi yaşamı zenginleştirmeye, kendi bencil sınırları içine kapanıp kalmamaya özen gösterirler. İki olgun insan anne- baba olmaya karar verdiği zaman, davranışlarıyla olgun insan modelini çocuklarına gösterirler. Bu kişilerin kendilerine ve diğerlerine saygıları vardır. Çocuk yetiştirmeyi dünyanın en sorumlu görevi kabul ederler. Böyle anne-babanın kurduğu aile içinde yetişen çocukların gereksinimleri doğal olarak karşılanır. Çocuklar bu güven ve sevgi ortamı içinde kendi benliklerini bulabilmek için değişik deneyimlere girebilme cesareti gösterirler. Bu aileler de çocuklar, anne-babanın

kendi gereksinimlerini gidermek aracı olarak kullanılmazlar. Sağlıksız ailelerde ki mutsuz anne ve mutsuz baba ise kişisel becerileri ve girişimleri kendi gereksinimlerini karşılayamadıkları için, gereksinimlerini karşılamada çocuklarını araç olarak kullanırlar. Çocukların kendi gereksinimleri ve kişisel gelişimsel potansiyelleri böyle anne-babalar için önemli değildir. Bu tür ailelerde çocuklar gelişemezler ve kendi kişiliklerini bulamazlar (Demiray, 2007: 230).

Ailede anne-baba ve çocuklar arası iletişim; anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan iletişimi ve etkileşimi çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile çocuğun ilk sosyal deneyimini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Sosyal uyum üzerindeki çalışmalar, ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu kanıtlamıştır. Evlerinde yakın bir ilgiyi gören çocuklar etkin, özgür ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde en başarılı çocuklar olmaktadır. Buna karşı daha sert bir denetim altında tutulan ya da eğitim yöntemleri değişken olan ailelerde büyüyen çocuklar ise karşı çıkma ve saldırganlık gibi yollarla kendilerini kabul ettirmek istemekte ve kendi iç dünyalarını açıklamakta zorluk çekmektedirler. Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Hor gören, cezalandıran ya da hem sevip hem de soğuk davranan anne ve babaların çocukları bağımlı bir kişilik yapısına sahip olmaktadır. Çocuğun aile üyeleri ile olan ilişkileri, diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama karşı aldığı tavırlar, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturur. Aile aynı zamanda çocuğa, aile ve toplumun bir üyesi olduğu bilincini aşılır ve uyum biçimlerinin temellerini atar. Anne-baba-çocuk ilişkisi, temelde anne ve babanın tutumuna bağlıdır. Çocuklar arasında uyum bozukluğuna yol açan birçok olaya, yeterli ve uygun olmayan ilk anne-baba-çocuk ilişkilerinin neden

olduğu saptanmıştır. Anne ve babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimi şimdiki tutumlarında etkili olabilir. Çocukluk yıllarında kendi anne babasıyla sağlıklı bir iletişim kuramayan, yeterli sevgi göremeyen bir baba ya da aşırı baskı altında büyümüş bir annenin tutumları bu kötü deneyimler nedeni ile olumsuz olabilir. Büyüme aşamalarında başarılı olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde yetişmiş bireylerdir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler, mutlu, arkadaşça, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlar. Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen çocuklar, büyük bir sevgi açlığı gösterirler. Bu açlıkta bir takım davranış ve uyum bozukluklarına neden olabilir. Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olan ergenlik döneminde gencin, sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve zorluğa uğramadan aşabilmesi, geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır. Çocukluk döneminde sevgi ve güven duygusuyla yetiştirilen çocuk, mutlu bir ergen adaydır. Daha o dönemde anne ve babasıyla başarılı bir iletişim kurabilen çocuk, zorlu ergenlik döneminde de aynı arkadaşça ilişkilerini sürdürerek, kişisel sorunlarını kolaylıkla çözebilir (Demiray, 2007: 233).

Günümüzde en yaygın iletişim biçimi, bireylerin ihtiyaç ve gereksinimleri hasıl olduğunda kurdukları iletişimdir. Toplum içinde alışveriş yaparken, taşıta binerken, ortak bir işi icra ederken kurduğumuz iletişim gibi, aile içerisinde ise televizyon izlerken, yemekle veya okulla ilgili kurulan günlük konuları içermektedir. Geleceğe ilişkin planlar yapmak, her türlü psikolojik ve fizyolojik hususları paylaşmak, fikir alışverişinde bulunmak gibi kapsamlı davranışlar genellikle ihmal edilmektedir. Bu durum; babayı iş arkadaşlarına, anneyi komşularına veya iş arkadaşlarına, çocukları da okul ve mahalle arkadaşlarına yani ailesi dışındaki bireylere taşımaktadır. Aile bireyleri arasında zamanla zayıflayan bağlar anne-baba-kardeşler arasındaki yabancılaşmayı körüklemektedir. Bu durumda değişen insan davranışlarını fark etmeyi ve aile bireylerinin birbirini kontrolünü engellemektedir. Aileler çocuklarının ev

dışında neler yaptığının farkına varamamakta ve çocuklar bu iletişim eksikliği neticesinde sapkın davranışlar gösterebilmektedirler. Ortak faaliyet ve değerlerin çokluğu bireylerin birbirini daha iyi tanımasını, sıkıntılarına deva olmasını sağlar. Bütün bunların çözümü, aile bireyleri arasında kuşak çatışması yaşatmadan, eşitlikçi, rolleri belli, anlayışlı, şefkatli, ilkeli bir aile yapısını kurup sürdürebilmektedir.

Aile içi iletişim kopukluğuna neden olan birçok faktörler bulunmaktadır. Bunlar; sahiplenme, egemen olma girişimi, saldırganlık-pasiflik, eleştiriye aşırı duyarlılık, kıskançlık, özgüven eksikliği, güven tazeleme, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, sosyal ortama girme isteksizliği, utangaçlık, küsme-surat asma, sık sık sinirlenme, şiddet-intihar tehditleri, duygusal ve fiziksel uzaklaşma, yalandır. Sağlıklı iletişim kurmaya neden olan faktörler ise empati, saygı, saydamlık, şeffaflık ve somutluk olarak sıralanabilir (Demiray, 2007: 240).

2.4. İlgili Araştırmalar

Dünyada ve Türkiye’de artan madde kullanımı ve bağımlılığının temel sebeplerinden birisinin aile içinde yaşanan sorun ve iletişim bozukluklarından kaynaklandığını söylersek yanılmış olmayız. Aile büyüklerinin bilgisizliği ve çocuklara yaklaşımı konusunda yapılan hatalar sonuçların daha da vahim olmasına neden olmaktadır.

Madde kullanıcılarına genel olarak bakıldığında; parçalanmış ve mutsuz ailelerin bireyleri olduğu gözlenmiştir (Ögel, Erol, 2005: 42). Ailelerin yeterli ilgi ve özen göstermediği çocuklarda kimlik bunalımı problemi ortaya çıkmakta, kendini ispat etmek isteyen bireyin ise madde kullanımına yöneldiğini görmekteyiz. Özellikle orta dereceli okullarda öğrenim gören çocukların bu sebepten ötürü sigaraya daha eğilimli olduğu, yaş ve sosyal ortam değıştikçe kullanılan maddelerde çeşitlilik kazandığı, çocuk gelişim ve psikoloji uzmanlarının dikkat çektiği önemli bir husustur.

Yapılan birçok araştırmanın neticesinde, madde kullanan bireylerin sigara ve diğer tütün mamulleri gibi yasal olan maddeleri kullandıktan sonra diğer ağır uyuşturucular ile tanıştıkları ve bağımlı hale geldikleri görülmektedir. Yasal olan maddelere ulaşmadaki kolaylık ve fiyatlarındaki ucuzluk madde kullanımını tetiklerken diğer sebepler (aile içi geçimsizlikler, merak ve özent, kültürel ve manevi değer farklılıkları-çatışmaları, arkadaş çevresi) körüklemektedir (Ögel, Erol, 2005: 42).

Madde kullanmaya başlamada risk etkenleri arasında aile ilgili olanlar şöyle sıralanabilir (Ögel, Erol, 2005: 42):

- Ailede madde kullanımı, çocuk istismarı ihmalinin olması,
- Anti-sosyal, cinsel sapık ya da akıl hastası olan aile üyeleri,
- Aile içi stresin fazla olması (örneğin, ekonomik sorunlar),
- Geniş ve kalabalık aileler, işsiz aile üyelerinin varlığı,
- Düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynler,
- Aile içi şiddet,
- Aile içinde alışkanlıkların ve düzenin olmaması (birlikte yemek yemek gibi),
- Parçalanmış, boşanmış aileler, ebeveynlerden birinin kaybı,
- Baskıcı ve ilgisiz aile ya da aşırı koruyucu kollayıcı aile,
- Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması.

Aile içinde bireylerarası iletişim ve davranış şekilleri konulu araştırmada Tec (1974: 351-364), düzenli madde kullananların aile tatmininin düşük olduğu, ebeveyn mahrumiyeti ve eğitimde aile baskısı gördüğünü, ayrıca, kullanıcıların aileleri tarafından umursanmadığı ve cezalandırılmadığını tespit etmiştir.

Araştırmacı Gantman'ya (1978: 429) göre; uyuşturucu kullanan gençler ailelerinde günah keçisi olarak gösterilmektedir. Aynı araştırmacı, uyuşturucu kullanmayan ailelerde; pozitif iletişim, ifade özgürlüğü, işbirliği, iletişimde açıklık ve eşit katılımın daha fazla olduğunu belirtmektedir.

Pandina ve Schuele (1983: 44) çalışmalarında, madde bağımlısı ergenlerin ailelerine daha negatif baktığını, ailelerinde sevgi eksikliği ve düşmanca bir ortam olduğunu, çok kullananların az kullananlara göre ailelerinin daha baskıcı davrandıklarını ortaya koymaktadır.

Rees ve Wilborn'e (1983: 12) göre, madde bağımlısı gençler ebeveynlerini umursamaz, bencil, sevgisiz ve zorlayıcı, suç ile hareket eden, açık iletişim kuramayan aileler olarak ifade etmektedirler. Ayrıca bağımlı ergenlerin aileleri çocuk yetiştirme konusunda daha fazla problem yaşamakta ve bu işi acı çekme, fedakârlık olarak görmekte ve çocuklarının davranışlarını değiştirmenin imkansız olduğunu düşünmektedirler.

Kaya ve Çilli (2004: 3) tarafından yapıldığı bir çalışmada, yurtda yaşayan kız öğrencilerin %28.4' ünün sigara kullandığı tespit edilmiştir. Bu oran son derece yüksektir. Öğrenciler, aile çevresinden ve denetiminden uzak- göreceli olarak özgür- bir ortam olan yurt yaşamı ile sigara kullanımı arasında ilişki bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Bir başka araştırmada Blum (1972: 65), bağımlı ergenlerin ailelerinde çocuk yetiştirme işine daha az önem verildiğini, seçme özgürlüğü konusunda aşırı hoşgörölü davranıldığını, ailelerin çocuk yetiştirme konusunda daha az özgüvene sahip olduklarını belirtmektedir.

Reimers ve Klitzner (1990: 43) bir araştırmalarında, ergenlerin sigara içmelerindeki risk faktörleri incelenmiştir. Çalışma neticesinde; ergenin annesine karşı ruhsal bağımlılığının ve ebeveyn denetiminin eksikliğinin sigaraya başlamada etkili olduğu, buna karşın ebeveynlerin aile içerisindeki disiplinli tutumu ve olumlu yaklaşımının sigara kullanımında azaltıcı etkisi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca İngiltere'de yaptıkları bir çalışmada ise anne-baba tutumunun sigarayı denemede değil de sürdürmede etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Madde kullanan gençler, aileleri ile aralarında iletişim eksikliği olduğunu, ailelerinin hiç karışmadığını ya da otoriter bir disiplin uyguladıklarını, karar verme ve anlaşmazlık sürecinde daha katı olduklarını ifade etmektedirler (Jurich,, 1985: 20)

Ergenlerde, madde kullanan ebeveyn, arkadaş ya da kardeşe karşı duyulan sempati ve hayranlık hissi sonucunda gelişen özdeşleştirme sigara kullanma davranışına dönüşmektedir. Başlangıçta ister merak, ister benzeşme, ister başkaldırı sembolü olarak görülüp başlanılan sigara, birkaç yıl içinde kullananların %50'sinde bağımlılık yapar. Gençler arasında sigara, içki ve marihuana kullanımında aile ve akran etkileri üzerine yaptıkları çalışmada, sigara, alkol ve marihuana kullanımının tek bir olgu gibi algılanması gerektiği ve artarda gelen davranışlar olduğu tespit edilmiştir (Sieber , 1990: 77).

Çocuğun erken gençlikte alkol, sigara, madde kullanıp kullanmaması ile annenin (tam gün-yarım gün) çalışması arasında ilişki bulunmuştur. Anne-babanın her ikisinin ya da herhangi birinin eksik olmasının ise, kötü alışkanlıklara yol açtığı tespit edilmiştir (Isohani, Moilanen, Rantakallio, 1991: 211).

Başka bir çalışmada, bağımlılık yapan maddelerin kullanımı ve bağımlılığı ile mücadelede, illegal ilaçlara yakınlık kolay bir şekilde temin edilebilme, illegal ilaçları faydalı veya zararlı olarak görüp görmeme ve aile içi yaşamın en önemli risk faktörlerini oluşturduğu belirtilmiştir (Kleinman, 1998: 53).

Madde kullanıcılarının aileleriyle olan ilişkileri değerlendirildiğinde, kullanıcı bireylerin büyük çoğunluğun ailesinden kopuk ve kavgalı olduğu, anne ve babanın çocuklarının evden kopmaması için büyük çaba verdikleri, ailelerin madde kullanan çocukları ile ilgili oldukları ancak bağımlı bireye nasıl yaklaşacakları konusunda bilgi ve tecrübeye sahip olmadıkları için nasıl davranacaklarını bilmedikleri, bağımlı birey açısından ise zamanla bağımlısı olduğu maddenin ailesinden ön plana çıkarabildiği ve bu maddeyi temin etmek

için ailesini maddi bir kaynak olarak gördüğü, bunun yanı sıra ailelerin madde kullanan bireyleri hakkında görüşme formunda yer alan “ ilgilenmez ve dışlar “ cevabını verenlerin sayısının çok az olduğu görülmektedir (Çelik, 2006: 45-46).

Karamustafalıoğlu, Beyazyürek ve Tuncer (1993: 89-95) tarafından yapılan bir araştırmada, uçucu madde kullanan ergenlerin yüksek oranda aile ile içi şiddete maruz kaldıkları, bunun dışında da toplumsal açıdan başka sorunlar da yaşadıkları belirtilmiştir.

Bir araştırmada (Hops vd,1990: 132); anne ve babanın alkol ve sigara kullanmasının çocukların alkol ve sigara kullanması üzerinde etkili olduğunu göstermişlerdir. Boşanmış ailelerden anne yanında kalan batı İskoçyalı 967 genç ve anneleri ile yapılan çalışmada, gençlerin anneleriyle birlikte kalmalarının sigara alışkanlığına zemin oluşturmadığı bulunmuştur (Gren, Macintyre, West, 1996: 1497).

Britanya’da yapılan bir çalışmada ise, ortaokuldaki sigara kullanan erkeklerin, akran baskısından ve anne babanın sigara konusundaki kontrolünden etkilendikleri gösterilmiştir (Aitken, 1990: 232). Aynı çalışmada, bozuk akran ilişkisinin, kullanımı artırıcı etki yaptığı ve çocuğun sigara kullanımında asıl belirleyicinin babanın tavrı olduğu bulunmuştur.

Ekşi’nin (1990: 195) İstanbul Üniversitesine giden gençlerden 14 bininde yaptığı araştırmalarda aile ile ilgili olarak buldukları özellikler batılı ülkelerde yapılan araştırmaların sonuçlarına çok benzemektedir. Buna göre uyuşturucu ve alkol alışkanlığı olan çocukların aileleri genellikle ihmal eden, yeterli kontrol, destek, sevgi sağlamayan, aksine gevşek disiplinli ana babalardır. Bu ailelerde çoğunlukla başka sorunlarda vardır. Özellikle anne ve babasının disiplini konusunda kararsız ve çelişkide kalan, anneden ve babadan yeterli sevgi alamayan gençlerde, bu maddeleri kullanmanın çok daha belirgin olduğu görülmektedir.

Türkiye’de ergenin sigara ve alkol bağımlısı olmasında ailevi etkenler konusunda bilgi veren SAMAY 98 (Sigara Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı) Projesinin verileri, araştırmancının 15-17 yaş grubunu kapsamamasından dolayı ergenin maddeye yönelmesinde önemli veriler sunmaktadır. Araştırmada madde kullanıcılarının yaygınlığı yanında madde kullanıcılarının özellikleri, gençlerin madde konusunda bilgi ve tutumları da araştırılmıştır. Araştırmanın Türkiye örneklemini temsil etme iddiası yoktur. Ancak 15 ilde yürütülen bir çalışma olması ve illerin farklı bölgelerden seçilmesinden dolayı Türkiye geneline ilişkin objektif verileri sunduğu kabul edilebilir (Ögel, 2002: 106).

SAMAY 98 bulgularına göre (Ögel, 2002: 165-166): ailede alkol kullanan kişi var ise, onun alkol kullanma sıklığı açısından madde denemiş ve denememiş öğrenciler ile karşılaştırıldığında, fark istatistiksel olarak ileri derecede anlamlı bulunmuştur. Madde denememiş öğrencilerin %63.7’si ailelerindeki bu kişinin seyrek ya da çok seyrek alkol kullandıklarını bildirirken, %12.2’si sık ya da çok seyrek kullandıklarını bildirmiştir. Ailelerindeki bu kişinin seyrek ya da çok seyrek alkol kullandığını bildirenler madde denemiş öğrencilerin %53.9’unu, sık ya da çok sık kullandıklarını bildirenler ise %21.5’ini oluşturmaktaydı. Madde denemiş öğrencilerin %13.5’i yakın akrabalarının arasında esrar, eroin, kokain gibi maddeleri kullanan kişilerin olduğunu bildirirken, bu oranlar madde denememiş öğrencilerde yakın akrabalar için %3.1 ve uzak akrabalar için %5.9 olarak bulunmuştur.

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığı gibi; aile ve yakın akraba çevresinde madde bağımlısı kişilerin varlığı ergenin maddeye yönelmesinde önemli bir etkidir.

Araştırmada karşılaştırılan diğer bir husus ise madde denemiş ve denememiş öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeyleridir. Madde

denemiş öğrencilerin babalarının eğitim düzeyinde ilk sırada ilkokul mezunları (%31.6), ikinci sırada yüksekokul mezunları (26.9), üçüncü sırada ise lise mezunları (%21.6) yer almaktadır. Madde denememiş öğrencilerde ise ilk sırada ilkokul (%40.0), ikinci sırada lise mezunları (%16.0), üçüncü sırada ise yüksekokul mezunları (%18.9) yer almaktadır. Her iki grupta ortaokul mezunları dördüncü sırada yer almaktadır(Ögel, 2002: 156).

Madde denemiş ve denememiş öğrenciler, yaşamlarındaki sorunları ebeveynleriyle paylaşımları açısından karşılaştırıldığında; iki grubun arasındaki fark ileri derecede anlamlı bulunmuştur. Madde denemiş öğrencilerin %32.9'u sorunlarını ebeveynleriyle paylaşamadıklarını bildirmişlerdir. Madde denememiş öğrencilerin %46.3, sigara içmek konusunda eğilimlerinin aileleriyle benzer ya da çok benzer olarak değerlendirirken, %42.3'ü farklı ya da çok farklı olarak değerlendirmişlerdir. Bu oranlar madde denemiş öğrenciler için sırasıyla %47.5 ve %43.6'dır(Ögel, 2002: 156).

Madde denemiş ve denememiş öğrenciler, anne ve babanın birbiriyle anlaşma düzeyi açısından karşılaştırılmış ve madde denememiş öğrencilerin %77.4'ü ebeveynlerinin birbiriyle iyi ya da çok iyi anlaştığını bildirirken, %9.1'i az ya da çok az anlaştıklarını bildirmişlerdir. Madde denemiş öğrencilerde ise ebeveynlerin %67.0 oranıyla birbiriyle az ya da çok az anlaştıkları bildirilmiştir(Ögel, 2002: 158).

Ögel (2002: 34) tarafından Ankara ilinde yapılan araştırmalara baktığımızda ülkemizde sigara kullanımının ilkokul birinci kademesine kadar düştüğü ayrıca lise önlerinin egstazi denen uyuşturucu hap satıcılarıyla dolduğu, şiddete başvurma ve sigara kullanma sıklığının arttığı görülmüştür. Bu durum anne baba kaygılarını daha da arttırmış buna paralel olarak konuya gösterilen hassasiyet de önem kazanmıştır. Kişinin uyuşturucu maddeyi kullandıkça bağımlı olma riski artmakta “ Bir kereden bir şey olmaz, istersem

birakırım benim iradem güçlüdür” diyerek gerek merak gerek arkadaş baskısı gerekse psiko-sosyal nedenlerden dolayı maddeyi kullanan gencimiz bir süre sonra farkına varmadan maddenin tutsağı haline gelmektedir. Zararlı maddelerin kullanılmaya başlandıktan sonra bırakılmasının imkansız olduğu ortaya çıktığından ötürü önleme, caydırma çalışmaları önem kazanmaktadır. Bu çalışmalar fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitsel olmakla birlikte birçok birim ve kurumu ilgilendirmekte, şüphesiz işbirliğini gerektirmektedir. Bu etkinliklerin sacayağını anne babalar oluşturmaktadır. Anne baba olmakla annelik ya da babalık yapmak kavramları arasında önemli farklar bulunmaktadır. Nitekim uyuşturucu madde (genelde sigara) kullanan çocukların ebeveynlerinin çok ilgisiz ya da aşırı baskıcı otoriter olması ve tam tersine genelde bu maddeleri kullanmayan, öz saygısı, olumlu ilişki değerleri ve becerileri yüksek, açık ve net düşünebilme kapasitesine sahip, problem çözme becerileri gelişmiş çocukların demokratik anne babalara sahip olması bu tezimizi kuvvetlendirmektedir. Elbette bu demokratik tutum bu tür maddeleri kullanmaya karşı önemli bir katalizör görevi görmektedir. Çocuk bu zararlı maddeleri kullanma gibi bir şüpheyeye düştüğünde anne babalarına haber vermek suretiyle anne babasından yardım isteyecek, pozitif aile ilişkilerinin kendisine kattığı kişisel özelliklerinden dolayı bu maddeyi (mesele sigara) kendisine uzatan akranlarına hayır demeyi becerebilecektir.

Birçok pedagog aile içinde sağlıklı ilişki sağlayan yegâne unsurun güven ve sevgi olduğunda hemfikirdirler. Dolayısıyla çocuklarını karşılıksız seven anne babalar onlara daha pozitif katkılarda bulunabileceklerdir. Bütün anne-babalar çocuklarını zaten sever. Bu doğru olmakla beraber üzerinde önemle durduğumuz husus anne babanın bu sevgisini çocuğa doğru hissedebilmesidir.

Bilge’ye göre (2005: 83) bir çocuk duygusal açıdan doymak için anne ve babası ile (veya başkalarıyla) göz iletişiminden yararlanır. Anneler ve babalar sevgilerini bir iletme yöntemi olarak, çocuklarıyla ne kadar çok gözle iletişim

kurarlarsa, o çocuk o kadar çok sevgiye doyar, duygu dağarcığı da o oranda gelişir. Gözle iletişim; çocuğunuz ile kurabileceğiniz en önemli kontak yöntemidir. Bu sayede sözlerinizi, duygularınızı, amaçlarınızı vb. ona aktarabilirsiniz.

Ögel'in (2002: 34-35) " Madde kullanıcılarının özellikleri: Türkiye'de çok merkezli bir araştırma" konulu araştırmasında farklı grupların konu ile düşünceleri şöyledir:

Kullanıcılara göre:

Büyük bir kısmı ailesinden kopuk, kavgalı, düşman. Bir kısmı adeta ailesini ehliştirmiş; onların bilgisi, kontrolü altında kullanıyor. Anne baba, genç evden kopmasın diye gayret ediyorlar, bazen babadan saklanabiliyor, çocuğu için madde almaya giden ebeveynler olabiliyor.

Aileler ilgileniyor, destek sağlamaya çalışıyorlar ama bağımlıya nasıl yaklaşacaklarını bilmedikleri için başaramıyorlar. Kullanıcı için ise aile, para sağlamak için bir kaynak gibi görülür.

Bir kullanıcıya göre, çoğunlukla aileler suçlanıyor oysa aile iyi de olsa kişinin karşılaştığı, bir arada bulunduğu insanlar kullanıyorsa maddelerden uzak kalması neredeyse imkânsız.

Polise göre:

Tersi sanılsa da çoğu ailesi ile beraber oturuyor. Aile dışarıya karşı bunu gizlemeye çalışıyor. Çalmasını diye kendisi para vermeye başlıyor. Polisle irtibata geçenler, hastaneye yatırılması için polisten yardım isteyen aileler var.

Madde kullanan kişiler aileleri ile ilgilenmemektedirler. Aile ilişkileri kopuktur. Bazı aileler sosyal destek sağlamamakta ve öyle bir çocukları yokmuş gibi davranmaktadırlar. Ancak genellikle ailelerin ellerinden geleni yaptıkları, fakat madde kullananların ailelerini dinlemedikleri belirtilmiştir.

Sağlık çalışanına göre:

Aileler "disfonksiyonel". Kullanıcı gençlerin aileden şikayetleri çok ön planda. Aile içinde birbirini dinleme, kulak verme yok. Ailede öfke, kavga, agresyon yüksek düzeyde oluyor. Aile, tedavi ile ilk ilişkiyi kuruyor, tedaviye gönderiyor ama sonradan beklenen işbirliği kurulamıyor. Örneğin görüşmelere gelmek istemiyorlar. Terapisti gönderme, para verme, adeta sorumluluğu üzerinden atmanın, suçlanmadan kurtulmanın yolları gibi. Sarhoş süreceğini bildiği halde araba vermeleri şaşırtıcı geliyor. Bir diğer ortak özellik ailede başka bir kardeş varsa onun genellikle favori çocuk olması. Madde kullanıcısı, küçüklükten beri tercih edilmeyen çocuk gibi. Belki sonradan ailenin çaresizlik duygusuyla bağımlılığı itelemesi de buna katkıda bulunuyor. " şeklinde tespit edilmiştir.

Ögel'in (2002: 55) İstanbul ilindeki çalışmasının sonuçları ise:

Diğerleri (sağlık çalışanı, aile üyesi, arkadaş, barmen):

Aile ilişkileri bozuktur. Aileler baskı yapmakta, fakat iletişim kurmamaktadırlar. Özellikle kızlar eve kapatılmaktadırlar. Fakat bir süre sonra kaçıp tekrar kullanılmaktadırlar. Madde kullananlar genellikle boşanmış ailelerden gelmektedirler. Anne-baba ilgilenmemekte ve sosyal destek sağlamamaktadırlar. Sağlık çalışanına göre ailelerin madde kullanan kişiye 'tedavi olsun kurtulalım' diye baktıklarını belirtmiştir. Ancak çocukları ile ilgilenmediklerini düşünmektedir.

Benzer şekilde Ögel tarafından Adana, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İzmir, Kocaeli, Trabzon ve Van illerinde yapılan çalışmada bölgesel farklılıklar olmakla birlikte benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre(2002: 24):

- Genel kanı aile ilişkilerinin bozuk olduğu yönünde. Kullanıcıların aile ilişkileri kopuk. Genelde eve gitmiyor ve sorumluluklarını yerine getirmiyorlar. Ailelerini genelde anlayışsızlıkla suçluyorlar. Öte yandan kullanıcıların büyük bölümü yaşantılarını ailelerinin yanında sürdürmektedir.

- Aileler özellikle madde kullanımını öğrendikleri dönemlerin başında oldukça ilgili davranıyorlar. Her türlü destek ve yardımı sağlamaya çalışıyorlar. Kimi zaman polisten dahi yardım istiyorlar. Ancak bir süre sonra umutsuzluğa kapılıp, kullanıcıyı tamamen yalnız bırakıyorlar.
- Aileler genellikle iletişime girmiyor. İlgileri daha çok baskı kurma yönünde oluyor. Madde kullanıcısına yaklaşımı bilmiyor. Genelde madde kullanımına yol açan nedenleri görmüyor ve sadece kişinin madde kullanmasına odaklanıyor.
- Bir kısım kullanıcı ailenin bilgisi altında kullanıyor. Aile üyeleri kişinin madde kullandığını bilmesine rağmen bunu başkalarına söylemiyor ve saklıyor. Çoğunlukla aile bağımlıdan utanıyor.

SAMAY 98 Projesinin verileri göstermektedir ki; ergenin sigara ve alkol kullanıcısı olmasında aile yapılarının anlamlı etkileri vardır. Araştırma bize doğrudan aile içi iletişim ve ilişkileri konusunda bilgi vermese de, aile ilişkilerinin olumsuz olduğu ailelerde ergenin maddeyi kullanma eğiliminin daha yüksek olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ulusoy, Özcan Demir ve Baran ile birlikte 2002-2004 yılları arasında 726 genç üzerinde yaptıkları araştırmada, madde bağımlılığı ile parçalanmış aileler, şiddet, intihar düşüncesi ve sapkın davranışlar arasında güçlü ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır(www.bizimcocuklarimiz.azbuz, 02.01.2009).

Demir, madde bağımlısı gençlerin yüzde 34,5'inin, sigara bağımlısı gençlerin de yüzde 20,4'ünün, parçalanmış aileden geldiğini tespit ettiklerini; sorunlu aile atmosferinin, gençlerin madde bağımlısı olmasında önemli bir yeri olduğunu tespit etmiştir. Bu tür sorunlu ailelerde, aile içi iletişim aksamakta, bireyler arası çatışmalar yoğun şekilde yaşanmakta, ilgisiz, baskıcı-otoriter çocuk bakım tarzı egemen tercih edilmektedir. (www.bizimcocuklarimiz.azbuz, 02.01.2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, araştırmanın amacı ve önemi, hipotezi, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama aracı, verilerin toplanması, veri analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Bu araştırmada, betimsel ve durum saptamaya yönelik bir desenleme yapılmıştır. Araştırmada, Elazığ'daki ortaöğretim öğrencilerinin madde kullanımı veya bağımlısı olmasında aileleri ile olan iletişim ve ilişkilerinin etkisi betimlenmeye çalışılmıştır. Aile içi iletişim ile madde kullanımı arasında var olduğu düşünülen ilişki sadece olumsuz örneklerle sınırlandırılmamakta, güçlü ve sağlıklı aile ilişkileri olan ve bu tür olumsuz durumları yaşamayan örnekler irdelenerek olumlu aile modelleri tanımlanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dinamik bir yapıya sahip olan ve sürekli değişenlik gösteren dünyamızda, her alanda olduğu gibi madde bağımlılığında da etkenler, sebepler ve sonuçları bölgesel etkilere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Türkiye'de madde bağımlılığının nedenleri yapılan araştırmalarla genel olarak tespit edilmesine karşın ülke genelini kapsayan güncel araştırmalar bulunmamakta ya da bu çalışmalar belirli bölgelerle sınırlı kalmaktadır. Araştırmamızın evrenini teşkil eden Elazığ ili merkezinde bu konuda yerel bir çalışmanın yapılmaması bu araştırmanın birincil nedenini teşkil etmektedir.

Araştırmamızın bir diğer amacı, Elazığ'daki ortaöğretim öğrencilerinin madde kullanımı veya bağımlısı olmasında salt olarak aileleri ile olan iletişim ve ilişkilerinin farklılıklarının olup olmadığını saptamaktır.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Aile içi iletişim ile ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığı arasında olduğu varsayılan anlamlı ilişki aşağıdaki hipotezlerle sunulmaktadır.

H₁ - Aile içi iletişimin niteliği ile ergenlik dönemini yaşayan çocukların bağımlılık yapan maddelere yönelmesinde anlamlı bir ilgileşim vardır.

H₂ - Ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgili olduğu ve “demokratik tutum” sergilediği ailelerde ergenlerin madde bağımlılığı oranı düşüktür.

H₃ - Ebeveynlerin sevgi ve ilgisinden uzak, baskı altında ve otoriter bir aile yapısında büyüyen ergenlerde madde bağımlılığı oranı yüksektir.

H₄ - Parçalanmış aileler içinde yetişen çocukların madde kullanımına yönelme riski, parçalanmamış ailelere oranla daha yüksektir.

H₅ - Ailede madde kullanıcısı bireyin olması ile ergenlerin madde bağımlılığına yönelmesi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₆ - Ailenin gelir düzeyi ile madde bağımlılığı arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H₇ - Ailedeki birey sayısı ile madde kullanımı arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2008-2009 öğretim yılında Elazığ ili Merkez ilçesinde bulunan “37” ortaöğretim okulunda öğrenim gören 13.565’i erkek, 10.922’si kız olmak üzere toplam 24.487 öğrenci oluşturmaktadır (www.elazig.meb.gov.tr, 15.12.2008).

Bu öğrencilerden 16777’si resmi okullarda, 644’ü özel ortaöğretim okullarında, 7066’sı mesleki ve teknik liselerde eğitim-öğretim görmektedir.

Araştırmanın örneklemi; Elazığ İl Merkezinde orta öğretim okullarında bulunan 24.487 öğrenciden Genel liseler, Mesleki ve Teknik liseler, Anadolu

liseleri, Fen liseleri ve Özel/Paralı liseler gruplarından tesadüfî (random) yöntemiyle seçilen 500 öğrenci (% 2) oluşturmaktadır.

No	Okul Türü	Okul Sayısı (Elazığ Merkez)	%	Sınıflar				Anket Uygulanan Denek Sayısı
				9	10	11	12	
1	Genel Lise	15	40,5	50	51	51	51	203
2	Teknik-Meslek Lisesi	12	32,5	40	41	41	41	163
3	Anadolu Lisesi	6	16,2	20	20	20	20	80
4	Özel Lise	3	8,1	10	10	10	10	40
5	Fen Lisesi	1	2,7	3	3	4	4	14
Toplam		37	100	123	125	126	126	500

Tablo-2

Anket uygulamasında verileri doğru tespit edebilmek ve objektif sonuçlara ulaşmak maksadıyla; Elazığ il merkezinde bulunan " 5 " değişik okul türünde de (Genel liseler, Mesleki ve Teknik liseler, Anadolu liseleri, Fen liseleri ve Özel/Paralı liseler) uygulama yapılmıştır. Uygulanacak anket sayısının tespitinde her bir okul türünün toplam sayısının Elazığ il merkezindeki toplam ortaöğretim okul sayısına oranı esas alınmıştır. (Tablo -2)

Araştırmaya katılanların (% 29,8)'u kız ve (%70,2)'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Denek sayıları 2008–2009 öğretim yılında ortaöğretim okullarında okuyan kız ve erkek öğrenci sayılarıyla orantılıdır.

3.5. Veri Toplama Aracı

Elazığ'daki orta öğretim öğrencilerinin madde kullanımı veya bağımlısı olmasında aileleri ile olan iletişim ve ilişkilerinin etkisini betimleyen bu

çalışmada, araştırmacı tarafından geliştirilen “Aile İçi İletişimin Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi Ölçeği” kullanılmıştır (Ek-1).

3.5.1. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Ölçek geliştirmede ilk basamak olarak, ilgili literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması sonucunda ölçekte yer alabilecek maddelerin oluşturduğu madde havuzu hazırlanmıştır. Ölçekteki maddelerin düz cümleler halinde ifade edilmesine karar verilmiştir. Bununla birlikte, kalıp halinde tepki verme eğilimini azaltmak amacıyla olumlu ve olumsuz maddelere yer verilmiştir. 3 Seçenekli likert tipi bir ölçek formu oluşturulmuştur. Seçenekler; “Evet”, “Kısmen” ve “Hayır” olarak belirlenmiştir. Öğrencilerden her bir maddede yer alan durumlardan en uygun bir seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Sonraki basamakta ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin içerik geçerliği, uzman görüşü ve pilot çalışma olmak üzere iki farklı aşamada gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen bir ölçeğin kapsam geçerliğini incelemede kullanılan mantıksal yollardan biri uzman görüşünün alınmasıdır (Büyüköztürk, 2009: 62). Ölçek geliştirme aşamasında Doç. Dr. Yağbasan, Yrd. Doç. Dr. Türkoğuz, Dr. Yoldaş, Dr. Arı ve Dr. Aydoğdu’ nun görüşleri alınmıştır. Ölçekte yer alan maddeler gerek uygunluğu gerekse anlaşılabilirliği açısından uzmanlar tarafından gözden geçirilmiş, gerekli düzeltmeler yapılarak pilot çalışma için uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

3.5.2. Anketlerin Uygulanması

Araştırma, Basit Rastgele Örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan 500 denek üzerinde yapılmıştır. 500 adet ölçek öğrencilere bizzat tez öğrencisi tarafından uygulanmıştır. Eğitim kurumu idarecilerine araştırmanın amacına dair bilgiler verilmiş ve araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı ifade edilmiştir. Ölçeğin doldurulması için verilen süre tamamlandıktan sonra

500 adet ölçek geri dönmüştür. Geri dönen ve araştırmaya dahil edilen ölçekler dağıtılan ölçeklerin %100'ünü oluşturmaktadır. Bu durum ölçme aracının araştırmacı tarafından deneklerle yüz yüze uygulanmış olması ile açıklanabilir.

3.5.3. Verilerin Analizi

Araştırmanın analizinde yüzde-frekans dağılımı yöntemi kullanılmıştır. Ölçek uygulaması sonucunda elde edilen veriler bilgisayarda "Statistical Program for Social Sciences (SPSS 15.0)" kullanılarak analiz edilmiştir. Belirlenen istatistik programında ölçmeye alınan 39 anket sorusu tek tek başlıklar halinde tanımlanarak her tanımlanan sorunun cevap şıkları sayısal olarak kodlanmıştır. Tüm soru formları programa girilerek her sorunun sayısal ve yüzdesel olarak tablo dökümleri alınmıştır.

Anket sonucunda, her bir soru tek tek incelenmiştir. İlk olarak kişisel bilgileri içeren soruların yüzdelik oranları, ikinci olarak deneklerin tanımlayıcı sorulara verdikleri cevapların yüzdelik oranları belirlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ANKET UYGULAMASINDAN ELDE EDİLEN BULGULAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Demografik Özellikler

Ankete katılan 500 deneğin verdikleri cevaplara bağlı olarak elde edilen verilerin yüzdelik ifadeleri şöyledir:

Tablo–1. Deneklerin Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	<i>f</i>	%
Kız	148	29,6
Erkek	352	70,4
Toplam	500	100

Ankete katılanların % 29,6'sı kız, %70,2'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo–2. Deneklerin Yaşlarına İlişkin Bulgular

Yaş	<i>f</i>	%
14	21	4,2
15	133	26,6
16	173	34,6
17	137	27,4
18 ve üstü	33	6,6
Cevapsız	3	0,6
Toplam	500	100

Ankete katılanların %4,2'si 14 yaşında, %26,6'sı 15 yaşında, %34,6'sı 16 yaşında, %27,4'ü 17 yaşında, %6,6'sı ise 18 yaş ve üstüdür. Yüzde 0,6'lık kısmı ise boş bırakanlar oluşturduğundan değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo-3. Devam Ettikleri Okul Türlerine İlişkin Bulgular

Okul türü	<i>f</i>	%
Genel lise	203	40,6
Meslek lisesi	163	32,6
Anadolu lisesi	80	16,0
Fen lisesi	14	2,8
Özel/ Paralı lise	40	8,0
Toplam	500	100

Öğrencilere uygulanan anket sayıları, Elazığ il merkezinde bulunan her okul türünün genel ortaöğretim okul sayısının toplamına oranı nispetindedir. Buna göre ankete katılanların %40,6'sını Genel lise, %32,6'sını Meslek ve Teknik lise, %16,0'ını Anadolu lisesi, %2,8'ini Fen lisesi, %8,0'ını Özel/Paralı lise öğrencileri oluşturmaktadır.

Tablo-4. Deneklerin Birlikte Yaşadıkları Aile Bireylerine İlişkin Bulgular

Denek-anne-baba-kardeş birlikteliği	<i>f</i>	%
Annem babam kardeşlerimle	428	85,6
Annem ve kardeşlerimle	26	5,2
Babam ve kardeşlerimle	15	3,0
Anne baba dışındaki aile büyükleriyle	15	3,0
Sadece kardeşlerimle	2	0,4
Arkadaşlarımla	3	0,6
Yalnız	4	0,8
Cevapsız	7	1,4
Toplam	500	100

Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu çekirdek aile yapısını koruyan aile yapılarında yaşamaktadırlar. Anne-baba ve kardeşleri ile birlikte yaşayanların oranı %85,6, anne ve kardeşleri ile yaşayanların oranı %5,2, baba ve kardeşleriyle

birlikte yaşayanların oranı % 3,0, anne-baba dışındaki aile büyükleriyle yaşayan deneklerin oranı ise %3,0'dır. Diğer denekler ise %1,8 oranında sadece kardeşleriyle, arkadaşlarıyla veya yalnız yaşamaktadırlar.

Tablo-5. Deneklerin Babalarının ve Annelerinin Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular

Eğitim Düzeyi	Baba		Anne	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Okur-yazar değil	22	4,4	98	19,6
Okur-yazar	24	4,8	60	12,0
İlköğretim mezunu	178	35,6	224	44,8
Ortaöğretim mezunu	195	39,0	74	14,8
Üniversite	78	15,6	40	8,0
Cevapsız	3	0,6	4	0,8
Toplam	500	100	500	100

Deneklerin babalarının %4,4'ü okur-yazar değil, %4,8'i okur-yazar, % 35,6'sı ilköğretim mezunu, %39,0'ı ortaöğretim mezunu, %15,6'sı üniversite mezunudur.

Deneklerin annelerinin %19,6'sı okur-yazar değil, %12,0'ı okur-yazar, %44,8'i ilköğretim mezunu, %14,8'i ortaöğretim mezunu, %8,0'i üniversite mezunudur. Annelerin eğitim düzeyinin %75 oranında zorunlu eğitimi görmüş veya daha düşük seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo-6. Ailelerinin Gelir Düzeyine İlişkin Deneklerden Elde Edilen Bulgular

Ailenin gelir durumu	<i>f</i>	%
500 TL altı	123	24,6
500 TL -1000 TL arası	156	31,2
1000 TL - 2000 TL arası	140	28,0
2000 TL ve üstü	55	11,0
Cevapsız	26	5,2
Toplam	500	100

Deneklerin ailelerinin aylık geliri incelendiğinde %24,6'sının 500TL altı, %31,2'sinin 500TL ile 1000TL arasında, %28,0'ının 1000TL ile 2000TL arasında, %11,0'ının 2000TL üstü olduğu görülmektedir. Deneklerin ailelerinin yaklaşık %85'inin aylık gelirin 4 kişilik bir ailenin 2009 yılı asgari geçim standardı olan 2.391TL'nin altında olduğu görülmektedir.

Tablo-7. Deneklerin Evde veya Barındıkları Yerde Kendileri Dahil Kaç Kişi Yaşadıklarına İlişkin Bulgular

Evde kaç kişi yaşıyor?	<i>f</i>	%
1	1	0,2
2	11	2,2
3	45	9,0
4	130	26,0
5	169	33,8
6 ve üstü	139	27,8
Cevapsız	5	1,0
Toplam	500	100

Deneklerin kendileri de dahil olmak üzere evde veya barındıklarda yerde %0,2 oranında 1 kişi, %2,2 oranında 2 kişi, %9,0 oranında 3 kişi, %26,0 oranında 4

kişi, %33,8 oranında 5 kişi, %27,8 oranında 6 ve üstü sayıda kişi yaşamaktadır. Deneklerin %60'ından fazlası 5 ve üzeri bireyden oluşan kalabalık aile yapısında yaşamaktadır.

Tablo-8. Deneklerden Madde Bağımlılığına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Bağımlılık Yapan Madde/Maddeler Kullanıyor musunuz?					
Evet		Hayır		Toplam	
<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
113	22,6	387	77,4	500	100

Ankete katılan 500 denekten 113'ü (%22,6) madde kullanmakta, 387'si (%77,4) ise madde kullanmamaktadır. Deneklerden elde edilen veriler ışığında kullanılan maddelerin çeşitleri ve hangi oranda kullanıldıkları cinsiyetleri ile çapraz karşılaştırılarak bir sonraki tabloda sunulmaktadır.

4.2. Ankette Yer Alan Bazı Soruların Çapraz Karşılaştırmasından Elde Edilen Veriler ve Yorumları:

Tablo-9. “Cinsiyetiniz?” ve “Bağımlılık Yapan Hangi Madde/Maddeleri Kullanıyorsunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Cinsiyet	Hangi Madde/Maddeleri Kullanıyorsunuz?										Toplam
	Kullanmı- yorum		Tütün ürünleri		Alkollü içecekler		Uçucu maddeler		Diğer maddeler		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	
Kız	130	89	14	9,7	2	1,3	0	0	0	0	146
Erkek	256	73	86	24,6	5	1,4	3	0,8	1	0,2	351
Toplam	386	-	100	-	7	-	3	-	1	-	497

Tablo-9’da yer alan sonuçlara baktığımızda kız öğrencilerde madde bağımlılığının erkek öğrencilere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerde madde bağımlılık oranı %11 iken kullanmayanların oranı %89’dur. Erkek öğrencilerde bağımlılık oranı %27, kullanmayanların oranı ise %73’dür. Kız ile erkek öğrencilerin bağımlılık oranı arasındaki farkın toplumun iki ayrı cinse bakış ve yaklaşımından kaynaklandığı söylenebilir. Kız öğrencilerin yetiştirilme tarzı ve Türk aile yapısındaki yeri, ebeveynler tarafından uygulanan takip, kontrol ve baskı neticesinde madde kullanımlarının sınırlı seviyede oluşuna etken olarak söylenebilir. Erkek öğrencilerin ise gerekli ortam ve zamanı daha rahat elde etmeleri ve ekonomik yönden aileleri tarafından daha fazla desteklenmelerinin madde kullanımına zemin hazırladığı öne sürülebilir.

Tablo–10. “Sorunlarınızı, duygu ve düşüncelerinizi genellikle kiminle paylaşırsınız?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Kiminle paylaşırsınız?	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	f	%	f
Ailemle	14	9,4	135	90,6	149
Arkadaşlarımla	50	27,5	132	72,5	182
Hiç kimseyle	41	27,4	109	72,6	150
Öğretmenlerimle	3	100	0	0	3
Diğer akrabalarımle	3	27,3	8	72,7	11
Toplam	111	-	384	-	495

Tablo-10'da; deneklerin gündelik sorunlarını ve/veya gelecekle ilgili planlarını genellikle kimlerle paylaştıkları, bu paylaşım ile madde kullanımı arasındaki ilişkinin istatistiki verileri sunulmaktadır. Tabloya göre; ailesi ile iletişim ve paylaşım içerisinde olan deneklerden %90,6'sının madde kullanmadığı, yalnızca %9,4'ünün madde kullandığı görülmektedir. Arkadaşlarıyla iletişim ve paylaşım içerisinde olan deneklerin %72,5'inin madde kullanmadığı, %27,5'inin madde kullandığı görülmektedir. Hiç kimseyle paylaşımı olmayan deneklerin %72,6'sının madde kullanmamakta, %27,4'ü madde kullanmaktadır. Deneklerden 3'ü öğretmenleriyle, 11'i ise diğer akrabaları ile sorun, duygu ve düşüncelerini paylaşmaktadır.

Aile içi iletişimi güçlü olan deneklerin sadece %9,4'ünün madde kullandığı görülürken, sorun, duygu ve düşüncelerini ailesi dışında arkadaşları veya diğer akrabalarıyla paylaşan yada hiç kimseyle paylaşmayan deneklerin madde kullanım oranının %27,3-%27,5 arasında olduğu görülmektedir. Elde edilen bu dağılım, aile içi iletişimin zayıf ve kopuk olması ile bireylerde madde bağımlılığı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Köknel (1978: 113), "Uyuşturucu kullanmada en önemli etken aile-çocuk ilişkilerindeki bozukluktur. Sağlam aile yapılarında uyuşturucuya eğilim yok gibidir. Çocuğuna sevgi göstermeyen onu sevgiden yoksun tutan ailelerin çocuklarında sevginin yerini unutmak, kaybetmek, tozpembe göstermek yolunu açan uyuşturucu alır" tespitiyle aile yapısının madde kullanımına açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Köknel'in bu konudaki görüşleri Elazığ il merkezindeki ortaöğretim okullarında yapılan bu çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Tablo-11. “Aileniz sorunlarınıza çözüm arar mı?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Aileniz sorunlarınıza çözüm arar mı?	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>
Evet	48	17,1	233	82,9	281
Bazen	29	24,2	91	75,8	120
Hayır	20	51,3	19	48,7	39
Fikrim Yok	14	26	40	74	54
Toplam	111	-	383	-	494

Tablo-11’de “Aileniz sorunlarınıza çözüm arar mı?” sorusuna “Evet” cevabı veren 281 denekten %82,9’u madde kullanmazken, %17,1’i kullanmaktadır. Aynı soruya “Hayır” cevabı veren 39 denekten %48,7’si madde kullanmazken, kullananların oranı %51,3’e çıkmaktadır.

Tablo verileri ışığında; aile bireylerinin birbirlerine destek olduğu ve pozitif iletişim sürecinin yaşandığı ortamlarda yetişen deneklerde madde bağımlılık oranının düşük olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde yeterli aile desteğini arkasında hissetmeyen ergenler kaygılarını ve sorunlarını giderebilmek için çözümü başka mecralarda aramaktadırlar. Bu durumdaki ergenler çözüm üretilmeyen sorunlarından uzaklaşmak amacıyla madde bağımlılığına yönelebilmektedirler.

Tablo-12. “Ailenizde bağımlılık yapan madde kullanan var mı?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Ailenizde bağımlılık yapan madde kullanan var mı?	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	f	%	f
Anne	5	23,9	16	76,1	21
Baba	55	27,6	144	72,4	199
Kardeş	8	28,6	20	71,4	28
Hayır	41	17	201	83	242
Toplam	109	-	381	-	490

Tablo-12’de annesi madde bağımlısı olan deneklerin %23,9’u, babası madde bağımlısı olan deneklerin %27,6’sı, kardeşi madde bağımlısı olan deneklerin %28,6’sı madde bağımlısı iken ailesinde madde kullanıcısı olmayan deneklerin bağımlılık oranı %17’dir.

“Ailenizde bağımlılık yapan madde kullanan var mı?” sorusuna “Hayır” cevabı veren deneklerden %83’ü madde kullanmamaktadır. Aile bireylerinden (anne-baba-kardeş) madde kullanıcısı olup kendisi de madde bağımlısı olan deneklerin oranının %23,9-%28,6 arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Ailesinde madde kullanıcısı olmayan deneklerde ise kullanım oranı %17’ye düşmektedir. Tablodaki veriler ışığında; ergenlerin aile bireylerini örnek aldığı göz önünde bulundurulursa, madde bağımlısı olmayan ailelerde ergenlerin bağımlılık riskinin düşük olacağı söylenebilir.

Tablo-13. “Madde kullanmanızdaki en önemli etken nedir?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Hangi madde/ maddeleri kullanıyorsunuz?	En önemli etken nedir?						Toplam
	Ailevi nedenler		Bireysel nedenler		Sosyal nedenler		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>
Tütün ürünleri	20	21	45	47,4	30	31,6	95
Alkollü içecekler	3	43	3	43	1	14	7
Uçucu maddeler	0	0	3	100	0	0	3
Diğer maddeler	0	0	1	100	0	0	1
Toplam	23	-	52	-	31	-	106

Tablo-13’de tütün ürünleri kullanan 95 denekten 20’si ailevi nedenlerden, 45’i bireysel nedenler, 30’u sosyal nedenlerden dolayı madde kullandığını belirtmektedir. Alkollü içecek kullanan 7 denekten ise 3’ü ailevi nedenlerden, 3’ü bireysel nedenlerden, 1’i ise sosyal nedenlerden dolayı madde kullandığını ifade etmektedir. Uçucu madde kullanan 3 denek ise tamamen bireysel nedenlerden dolayı madde kullandığını öne sürmektedir.

Özdoğan’a (2002: 67) göre ergenlerde madde bağımlılığının nedenleri arasında Ailevi nedenler (aile içi iletişimin zayıf, çatışmalı, ilgisiz ve/veya ailede madde bağımlısı olması), Bireysel nedenler (merak, kaygı, heves, başarısızlık, psikolojik sorunlar) ve Sosyal nedenler (arkadaş çevresi, sosyal aktivitelerin sınırlı olması) gibi etkenler sayılmaktadır. Tablo-13’de anlaşıldığı gibi tütün ürünleri kullananlarda %47,4 oranında bireysel nedenler, alkollü içecek kullananlarda %43 ile ailevi nedenler ve %43 ile bireysel nedenlerin etkin olduğu görülmektedir.

Tablo-14. “Devam ettiğiniz okul?” ve “Hangi Madde/Maddeleri Kullanıyorsunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Okul türü	Hangi Madde/Maddeleri Kullanıyorsunuz?										Toplam
	Kullanmıyorum		Tütün ürünleri		Alkollü içecekler		Uçucu maddeler		Diğer maddeler		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	
Genel Lise	154	76,2	46	22,8	1	0,5	0	0	1	0,5	202
Meslek Lisesi	122	74,9	35	21,5	4	2,4	2	1,2	0	0	163
Anadolu Lisesi	73	91,4	4	5	2	2,4	1	1,2	0	0	80
Fen Lisesi	13	100	0	0	0	0	0	0	0	0	13
Özel/Paralı Lise	25	62,5	15	37,5	0	0	0	0	0	0	40
Toplam	387	-	100	-	7	-	3	-	1	-	498

Araştırmada karşılaştırılan bir diğer husus ise madde denemiş ve denememiş öğrencilerin devam ettikleri okul türleridir. Madde kullanan öğrencilerin en yüksek olduğu okul türlerinde ilk sırada Özel/Paralı Liseler (%37,5), ikinci sırada Mesleki ve Teknik liseler (%25,1), üçüncü sırada Genel liseler (%23,8), dördüncü sırada Anadolu liseleri (%8,6) yer almaktadır. Anket sonuçlarına göre Fen lisesinde madde bağımlısı bulunmamaktadır. Bu durum başarıya endekslenmiş öğrencilerin, kaliteli bir eğitimin, seçkin arkadaş çevresi ve okul ortamının, takip ve kontrol mekanizmasının ürünü olarak düşünülebilir.

Özel/Paralı liselerdeki öğrenci profili toplumun gelir düzeyi yüksek ve genellikle yetiştirilme tarzı olarak diğer öğrenci gruplarına göre daha rahat kesiminden oluşmaktadır. Bu durum öğrenciyi gelecek kaygısından uzak tutmakta, sorumsuz yapmakta ve bağımlılık yapan maddelere ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Tablo-14'deki verilerin bu sonucu desteklediği söylenebilir.

Tablo-15. “Kiminle birlikte yaşıyorsunuz?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Kiminle birlikte yaşıyorsunuz?	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	f	%	f
Anne Babam Kardeşlerimle	93	21,8	333	78,2	426
Anne ve Kardeş	1	3,8	25	96,2	26
Baba ve Kardeş	6	40	9	60	15
Anne Baba Dışındaki Büyükleriyle	6	40	9	60	15
Sadece Kardeşlerimle	0	0	2	100	2
Arkadaşlarla	2	66,7	1	33,3	3
Yalnız	0	0	4	100	4
Toplam	108	-	383	-	491

Araştırmada karşılaştırılan bir diğer husus madde kullanan öğrencilerin aileleri veya birlikte yaşadıkları aile bireylerinin yapısıdır. Anne-baba-kardeşleriyle birlikte yaşayan 426 denekten %21,8'i madde kullanmakta %78,2'si kullanmamaktadır. Anne ve kardeşleriyle birlikte yaşayan 26 denekten %3,8'i madde kullanmakta %96,2'si kullanmamaktadır. Baba ve kardeşleriyle birlikte yaşayan 15 denekten %40'ı madde kullanmakta %60'ı

kullanmamaktadır. Anne-baba-kardeşler dışındaki aile büyükleriyle yaşayan 15 denekten %40'ı madde kullanmakta %60'ı kullanmamaktadır. Tabloda annesinden ayrı yaşayan deneklerde madde bağımlılık oranı yüksek seviyededir. Bu durumun annenin aile kurumundaki maddi-manevi konumu ile çocuklar üzerindeki takip ve kontrol etkisinden kaynaklandığı şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo-16. “Babanızın eğitim durumu?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Baba Eğitim Düzeyi	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>
Okur Yazar Değil	5	22,7	17	77,3	22
Okur Yazar	5	20,8	19	79,2	24
İlköğretim Mezunu	41	23,3	135	76,7	176
Ortaöğretim Mezunu	45	23,1	150	76,9	195
Üniversite	15	19,2	63	80,8	78
Toplam	111	-	384	-	495

Araştırmada karşılaştırılan diğer bir husus ise madde denemiş ve denememiş öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeyleridir. Madde kullanan öğrencilerin babalarının eğitim düzeyinde ilk sırada ilköğretim mezunları (%23,3), ikinci sırada ortaöğretim mezunları (%23,1), üçüncü sırada okur yazar olmayan (%22,7), dördüncü sırada okur yazar (%20,8), beşinci sırada üniversite mezunları (%19,2) yer almaktadır. Anket sonucuna göre baba eğitim düzeyi ile deneklerin madde bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı değerlendirilmektedir.

Tablo-17. “Annenizin eğitim durumu?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Anne Eğitim Düzeyi	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>
Okur Yazar Değil	19	19,4	79	80,6	98
Okur Yazar	21	35	39	65	60
İlköğretim Mezunu	46	20,6	177	79,4	223
Ortaöğretim Mezunu	14	18,9	60	81,1	74
Üniversite	10	25	30	75	40
Toplam	110	-	385	-	495

Madde kullanan öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyinde ilk sırada okur yazar (%35), ikinci sırada üniversite mezunları (%23,1), üçüncü sırada ilköğretim mezunları (%22,7), dördüncü sırada okur yazar olmayan (%20,8), beşinci sırada ortaöğretim mezunları (%19,2) yer almaktadır. Anket sonucuna göre annenin eğitim düzeyi ile deneklerin madde bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Tablo-18. “Ailenizin Aylık Gelir Durumu?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Ailenin Aylık Gelir Durumu	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>
500 TL Altı	32	26	91	74	123
500 TL -1000 TL	32	20,8	122	79,2	154
1000 TL – 2000 TL	28	20	112	80	140
2000TL ve Üstü	18	31,6	39	68,4	57
Toplam	110	-	364	-	474

Araştırmada karşılaştırılan bir diğer husus öğrencilerin ailelerinin aylık geliri ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkidir. Madde kullanan deneklerden ilk sırada aylık geliri 2000TL ve üstü (%31,6), ikinci sırada 500TLaltı (%26), üçüncü sırada 500TL-1000TL arası (%20,8), dördüncü sırada 1000TL-2000TL arası (%20) yer almaktadır. Aylık geliri ortalama yaşam standartlarının altında (fakir) veya üstünde (zengin) olan deneklerde madde bağımlılığı oranı orta gelir grubundaki deneklere göre daha yüksektir.

Tablo-19. “Evde veya barındığınız yerde siz dahil kaç kişi yaşıyorsunuz?” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Evde/ barındığınız yerde kaç kişi yaşıyor?	Madde Kullanıyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>
1	0	0	1	100	1
2	3	27,3	8	72,7	11
3	10	22,2	35	77,8	45
4	18	14	111	86	129
5	46	27,4	122	72,6	168
6 ve üstü	32	23	107	77	139
Toplam	109	-	384	-	493

Tablo-19’de deneklerin kendileri de dahil olmak üzere evde veya barındıklarda yerde yaşayan insan sayısı ile bağımlılık arasındaki ilişki irdelenmiştir. Elde edilen verilere göre evde veya barındıkları yerde 2 kişi olan ergenlerin %27,3’ü, 3 kişi olanların %22,2’si, 4 kişi olanların %14’ü, 5 kişi olanların %27,4’ü, 6 kişi ve üstü olanların %23’ü madde kullanmaktadır. Günümüzde ideal bir aile yapısının anne baba ve 2 çocuktan oluştuğu düşünüldüğünde, madde

kullanım oranının %14 ile en düşük seviyede olmasında 4 kişilik aile yapısının etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Ögel (2005: 42) göre madde kullanmaya başlamada risk etkenlerinden birisi geniş ve kalabalık ailelerdir. Tablo verilerine göre; 5, 6 ve üzeri bireyden oluşan aile yapılarında yaşayan deneklerin yaklaşık %50'sinin madde kullanmasında kalabalık ailenin etkisinin olduğu söylenebilir.

4.3. Aile Bireylerinin Deneklere Karşı Tutum ve Davranışları ile İlgili Sorulara İlişkin Bulgular

Anne babaların çocuklarına karşı tutumu söz konusu olduğunda, ebeveynin çocuğuna gösterdiği ilgi ve sevgi kadar onun tutum ve davranışlarına karşı uyguladıkları kontrol ve disiplinin niteliği de önemlidir. Anne ve babaların kendi eğitim, tecrübe, değer ve inançlarına göre değişik tutumları vardır. Anne baba tutumları, ilgi, sevgi, hoşgörü ve kabul etmeyi içine alan “demokratik tutum” ve sevginin gösterilmediği hoşgörünün olmadığı, reddetmeyi içine alan “otoriter tutum” olmak üzere iki genel başlıkta toplanabilir. Bu iki farklı tutum modeli aynı zamanda aile içi iletişimin niteliğini belirler. Anketin 21 ile 39'uncu sorular arasındaki bölümüne verilen cevaplar “demokratik tutum” ve “otoriter tutum” modelleri alt başlıklarında incelenmektedir.

4.3.1. “Demokratik Tutum” Modeli ile Madde Bağımlılığına İlişkin Bulgular ve Yorumları

Demokratik tutum ile madde bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit etmek maksadıyla ankette bulunan 21,23,25,27, 29,32,35 ve 37. sorulara verilen cevaplar müteakip tablolarda ayrı ayrı verilmiş ve irdelenmiştir.

Tablo-20. “Aile olarak genelde çok uyumluyuz, sorunları karşılıklı anlayış ve saygıyla çözeriz.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Uyumlu, saygılı ve anlayışlı bir aileyiz.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	42	18,6	184	81,4	226	100
Kısmen	40	21,6	145	78,4	185	100
Hayır	17	33,3	34	66,7	51	100
Toplam	99	-	363	-	462	-

Tablo-20’de “ Aile olarak genelde çok uyumluyuz, sorunları karşılıklı anlayış ve saygıyla çözeriz.” sorusuna “Evet” diyenlerin %18,6’sı, “Kısmen” diyenlerin %21,6’sı, “Hayır” diyenlerin %33,3’ü madde kullanmaktadır.

Bu veriler ışığında uyumlu, saygılı ve anlayışlı bir aile ortamının deneklerin madde kullanımını engelleyen etkenlerden birisi olduğu söylenebilir. Tablodaki veriler, ergenleri madde bağımlılığından korumada aile içinde sevgi ve saygı ortamı ile pozitif iletişimin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo-21. “Ailem, madde kullanmanın insana verdiği zararlar hakkında bana ve kardeşlerime sık sık bilgi verir.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Aile bireyleri zararlı maddelerle ilgili bilgi verir.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	72	25,4	284	74,6	356	100
Kısmen	16	22,9	54	77,1	70	100
Hayır	14	30,4	32	69,6	46	100
Toplam	102	-	370	-	472	-

Tablo-21’de “ Ailem, madde kullanmanın insana verdiği zararlar hakkında bana ve kardeşlerime sık sık bilgi verir.” sorusuna “Evet” diyenlerin %25,4’ü, “Kısmen” diyenlerin %22,9’u, “Hayır” diyenlerin %30,4’ü madde kullanmaktadır.

Tablodaki bulgular, bağımlılık yapan maddelerin insanlara verdiği maddi ve manevi zararlar hakkında ebeveynleri tarafından bilgilendirilen ergenlerin madde kullanımından uzak durma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Tablo-22. “Ailemdeki bireyler benimle olan ilişkilerinde empati kurarak hareket ederler. Benim düşüncelerime katılmadıklarında, uygun bir üslupla ve gerekçeleriyle anlatır, beni ikna ederler.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Ailemdeki bireyler benimle olan ilişkilerinde empati kurarak hareket ederler.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	15	16,9	74	83,1	89	100
Kısmen	37	19,4	154	80,6	191	100
Hayır	45	25,3	133	74,7	178	100
Toplam	97		361		458	

Tablo-22’de “ Ailemdeki bireyler benimle olan ilişkilerinde empati kurarak hareket ederler. Benim düşüncelerime katılmadıklarında, uygun bir üslupla ve gerekçeleriyle anlatır, beni ikna ederler.” sorusuna “Evet” diyenlerin %16,9’u, “Kısmen” diyenlerin %19,4’ü, “Hayır” diyenlerin %25,3’ü madde kullanmaktadır. Bu veriler ışığında; bireyler arasında empatiye dayalı ilişkinin yüksek olduğu ailelerde deneklerin madde bağımlılığına eğiliminin düşük olduğu görülmektedir.

Empatiye dayalı ilişkinin olmadığı ailelerde denekler daha yüksek oranda madde kullanabilmektedirler.

Birbirini dinlemeyen, anlamayan, empati kuramayan kısacası aile içi iletişimi zayıf olan ebeveynlerin çocuklarının sağlıklı bir birey olması beklenemez (www.ustundanismanlik.com.tr, 18.10.2008).

Tablo-23. “Aile bireylerinin madde kullanmasını önlemek için hep beraber elimizden geleni yapacağımıza inanıyorum.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Aile bireylerini zararlı maddelerden koruruz.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	68	20,2	268	79,8	336	100
Kısmen	14	22,2	49	77,8	63	100
Hayır	16	26,2	45	73,8	61	100
Toplam	98	-	362	-	460	-

Tablo-23’de “ Aile bireylerinin madde kullanmasını önlemek için hep beraber elimizden geleni yapacağımıza inanıyorum.” sorusuna “Evet” diyenlerin %20,2’si, “Kısmen” diyenlerin %22,2’si, “Hayır” diyenlerin %26,2’si madde kullanmaktadır.

Aile bireylerinin birbirine sahip çıktığı, kötü alışkanlıkları önleyici tedbirler aldığı ve desteklediği ailelerdeki deneklerin madde kullanım oranı düşüktür. Aile bireyleri arasında temel güven ve dayanışma varsa bireyin karşılaşacağı olumsuz olaylar çok da yıkıcı olmaz. Güven duygusunun yaşandığı aile dış dünyanın yaratmış olduğu sıkıntı ve kaygılarından kendisini koruyabilir. Aksi durumda,

sorunların çözümü için ortak hareket etme dürtüsünün olmadığı ailelerde deneklerin madde bağımlılığına eğiliminin yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo-24. “Aile içinde düşüncelerimi rahatlıkla söyleyebilirim ve dikkate alındığımı bilirim.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Düşüncelerimi rahatlıkla söyleyebilirim.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	45	17,2	216	82,8	261	100
Kısmen	26	24,3	81	75,7	107	100
Hayır	22	25,3	65	74,7	87	100
Toplam	93	-	362	-	455	-

Tablo-24’de “ Aile içinde düşüncelerimi rahatlıkla söyleyebilirim ve dikkate alındığımı bilirim.” sorusuna “Evet” diyenlerin %17,2’si, “Kısmen” diyenlerin %24,3’ü, “Hayır” diyenlerin %25,3’ü madde kullanmaktadır.

Ergen, değerli olma duygusunu yaşamak ve aile bireylerinden saygı görmek ister. Karşımızdaki kişilere saygı duymak onların varlığını kabul etmek, önemli ve değerli olduklarını hissettirmek, olduğu gibi benimsemek anlamını taşır. Ergenlik dönemindeki genç kendisini ispatlama, büyüdüğünü gösterme güdüsüyle bulunduğu ortamda kabul görmeyi ve kendisini rahatlıkla ifade etmeyi yeğler. Büyükleri tarafından dinlenilmeyi bekler. Aksi halde egolarını tatmin edebileceği, enerjisini boşaltabileceği ve başkaları tarafından kabul göreceği ortamlar arar veya yaratır. Bu arayış ergeni ailesinden uzaklaştırarak madde kullanma yoluna götürebilir.

Özdoğan'a göre (2002: 138) ergenlerde madde bağımlılığının nedenlerinden biride duygu ve düşüncelerin paylaşımında yetersizliğidir. Geleneksel toplum yapımız aile ortamında büyüklerin konuşacağını, küçüklerin ise ancak söz verilirse konuşabileceğini öngörür. Bu durum çocukları özgürce düşünemeyen, düşünce ve duygularını açıkça dile getiremeyen bağımlı bir birey haline getirir. İleride çeşitli sorunlarla karşılaşır. Bu nedenle aile bireyleri arasında, özellikle anne-baba ile çocuklar arasında etkili bir iletişimin kurulması çok önemlidir.

Tablo-25. "Ailemizde sevgi, saygı ve iyi dilek sözcükleri sıklıkla kullanılır.(günaydın, nasılsın?, canım, iyi geceler,vb)" ve "Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?" Sorularının Karşılaştırılması

İyi dilek sözcükleri sıklıkla kullanılır.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	40	18,7	174	81,3	214	100
Kısmen	38	23,9	121	76,1	159	100
Hayır	22	21,8	79	78,2	101	100
Toplam	100	-	374	-	474	-

Tablo-25'de "Ailemizde sevgi, saygı ve iyi dilek sözcükleri sıklıkla kullanılır. (günaydın, nasılsın?, canım, iyi geceler,vb) " sorusuna "Evet" diyenlerin %18,7'si, "Kısmen" diyenlerin %23,9'u, "Hayır" diyenlerin %21,8'i madde kullanmaktadır. Pozitif düşünce ve duyguların karşı tarafa (alıcıya) sıklıkla aktarılması ve paylaşılması ilişkilerin daha da kuvvetlenmesini, bireylerin birbirlerine daha sıkı sarılmasını ve kötü alışkanlıklara karşı korunmasını sağlayacaktır.

Tablo-26. “Ailem beni bütün konularda destekler.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Ailem beni bütün konularda destekler.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	44	20,3	173	79,7	217	100
Kısmen	37	22,2	130	77,8	167	100
Hayır	19	22,1	67	77,9	86	100
Toplam	100	-	370	-	470	-

Tablo-26’da “ Ailem beni bütün konularda destekler. ” sorusuna “Evet” diyenlerin %20,3’ü, “Kısmen” diyenlerin %22,2’si, “Hayır” diyenlerin %22,1’i madde kullanmaktadır. Tablodaki istatistiki verilerin birbirine yakın olması madde kullanan veya kullanmayan tüm deneklerin ailesinin kendisini bütün konularda destekleyeceğini düşündüğünü göstermektedir.

Tablo-27. “Annem-babam aile bireylerini hayatın bütün risklerine karşı korumaya çalışır.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Annem-babam beni korur.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	73	18,6	320	81,4	393	100
Kısmen	14	29,2	34	70,8	48	100
Hayır	9	50	9	50	18	100
Toplam	96	-	363	-	459	-

Tablo-27’de “ Annem-babam aile bireylerini hayatın bütün risklerine karşı korumaya çalışır. ” sorusuna “Evet” diyenlerin %18,6’sı, “Kısmen” diyenlerin %29,2’si, “Hayır” diyenlerin %50’si madde kullanmaktadır.

Anne babanın korumacı bir tavır sergilediği, ergenlerin karşılaşabilecekleri sorunlara karşı tedbir aldığı ailelerde yetişen deneklerin %81,4 gibi yüksek bir oranla madde kullanmadığı tablodaki verilerden görülmektedir. Bu bağlamda, aşırıya kaçmayan korumacı tutum ve davranışın henüz hayatı tanıma aşamasında olan ergeni zararlı alışkanlıklardan koruyacağı söylenebilir.

4.3.2. “Otoriter Tutum” Modeli ile Madde Bağımlılığına İlişkin Bulgular ve Yorumlanması

Otoriter tutum ile madde bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit etmek maksadıyla ankette bulunan 22, 24, 28, 30, 33, 36 ve 38. sorulara verilen cevaplar müteakip tablolarda ayrı ayrı verilmiş ve irdelenmiştir.

Tablo–28. “Aile ilişkilerimizde öfke, kavga ve saldırganlık davranışları sık görülmektedir.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Ailemizde saldırganlık davranışları sık görülmektedir.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	9	26,5	25	73,5	34	100
Kısmen	21	25,3	62	74,7	83	100
Hayır	71	20,1	282	79,9	353	100
Toplam	101	-	369	-	470	-

Tablo-28'e göre "Aile ilişkilerimizde öfke, kavga ve saldırganlık davranışları sık görülmektedir." sorusuna "Evet" cevabı veren deneklerden %26,5'i madde kullanmakta, "Hayır" cevabı veren deneklerin %20,1'i madde kullanmaktadır. Kavgacı ve saldırgan aile yapısı bireylerin birbirini sağlıklı olarak anlamasını ve işbirliği içinde olmasını engellemekte, saygısız davranışlar sergilenmesine ve deneklerin ailelerinden tamamen kopmasına sebep olmaktadır. Bu durumdaki deneklerde madde bağımlılık oranının daha sakin, anlayışlı ve saygılı ortamlarda yetişen deneklerin oranına göre daha yüksek seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo-29. "Aile bireyleri, benimle genellikle emir cümleleri kullanarak konuşur.(Sus!, Getir!, Konuşma!, Ders çalış! vb.)" ve "Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?" Sorularının Karşılaştırılması

Aile bireyleri benimle genellikle emir cümleleri kullanarak konuşur.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	39	25,7	113	74,3	152	100
Kısmen	24	18,6	105	81,4	129	100
Hayır	35	18,1	158	81,9	193	100
Toplam	98	-	376	-	474	-

Tablo-29'da "Aile bireyleri, benimle genellikle emir cümleleri kullanarak konuşur." sorusuna "Evet" diyenlerden madde bağımlısı olanların oranı %25,7 iken, aynı soruya "Hayır" diyenlerden madde bağımlısı olanların oranı %18,1'dir.

Sıklıkla emir cümleleri kurarak konuşmak karşı tarafta çekingenlik, pısrıklık ve tedirginlik yaratır. Birey kendisine tevdi edilen davranışın gerekliliğinden ziyade korkudan ve ortamdan uzaklaşmak hissiyle hareket eder.

Sürekli emir niteliğinde komutlar alan ergen otoriter tutum karşısında kendisini ifade etme ve sağlıklı iletişim kurmada sorunlar yaşayabilir. Aile bireyleri arasındaki samimiyet ve duygusal bağ zamanla zayıflayabilir. Bu tür asimetrik iletişimin yaşandığı ortamlarda ailesi ile çift yönlü sağlıklı iletişimi kuramayan, her türlü riski denemekten çekinmeyen ergenin toz pembe çıkış yolu gibi görünen madde kullanımına yönelebileceği ifade edilebilir.

Tablo-30. “Ailemin isteklerini yerine getirmediğim takdirde uyarılmadan cezalandırılacağımı bilirim.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Uyarılmadan cezalandırılacağımı bilirim.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	19	22,6	65	77,4	84	100
Kısmen	17	21,8	61	79,2	78	100
Hayır	59	20	236	80	295	100
Toplam	95	-	362	-	457	-

Tablo-33’de göre “Ailemin isteklerini yerine getirmediğim takdirde uyarılmadan cezalandırılacağımı bilirim.” sorusuna “Evet” cevabı veren deneklerden %22,6’sı madde kullanmakta iken %77,4’ü kullanmamaktadır., “Hayır” cevabı veren deneklerin %20’si madde kullanmakta iken %80’i kullanmamaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmasa da ebeveynlerinden bu tür davranış modeli ile karşılaşan deneklerde madde bağımlılık oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ödül-ceza ekseninde kurulan ebeveyn ve çocuk ilişkisi ergenin sorumluluk bilincinin gelişmesini ve sosyalleşmesini engelleyecektir. Neticesinde ergenin ebeveyni ile ilişkisi otoriter bir özellik gösterecek, ergen karşılaştığı sorunlar karşısında ebeveynin iletişime kapalı olduğu yönünde bir algı geliştirecek ve giderek içine kapanacaktır. Düşünme, düşünce ve duygularını açıklama özgürlüğü arayışı içerisinde olan ve aile bireyleriyle sağlıklı iletişim kuramayan ergenlerde madde bağımlılık riskinin daha fazla olduğu ifade edilebilir.

Tablo-31. “Ailemin beni arkadaşlarımla kıyaslaması üzerimde olumsuz etki yaratır.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Arkadaşlarımla kıyaslanmak üzerimde olumsuz etki yaratır.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	62	21,8	222	78,2	284	100
Kısmen	13	21,3	48	78,7	61	100
Hayır	23	21,1	86	78,9	109	100
Toplam	98	-	356	-	454	-

Tablo-34’de göre “Ailemin beni arkadaşlarımla kıyaslaması üzerimde olumsuz etki yaratır.” sorusuna “Evet” cevabı veren deneklerden %21,8’i madde kullanmakta iken %78,2’si kullanmamaktadır. “Hayır” cevabı veren deneklerin %21,1’i madde kullanırken %78,9’u kullanmamaktadır.

Ortaöğretim öğrencileri ergenliği yaşadıkları bu dönemde bir şeyler üretmeyi ve takdir görmeyi beklerler. Arkadaşları veya kardeşleri ile kıyaslanmak ergenlerde olumsuz kişilik gelişimine neden olabilir. Tablodaki “Ailemin beni

arkadaşlarımla kıyaslaması üzerimde olumsuz etki yaratır.” sorusuna “Evet” cevabı veren 284 denekten 222’sinin (%78,2) madde kullanmaması aile bireylerinin bu tür negatif davranışlarına rağmen ergenin kendisini farklı şekillerde motive ettiği, aşağılık duygusuna kapılmadığı ve maddeden uzak durduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo-32. “Aile yapımız dayanışmamızın sağlıklı olmasını engellemektedir.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/ Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Aile yapımız dayanışmamızın sağlıklı olmasını engellemektedir.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	9	18,4	40	81,6	49	100
Kısmen	19	23,8	61	76,2	80	100
Hayır	72	22	256	78	328	100
Toplam	100	-	357	-	457	-

Tablo-35’e göre “Aile yapımız dayanışmamızın sağlıklı olmasını engellemektedir.” sorusuna “Evet” cevabı veren deneklerden %18,4’ü madde kullanmakta iken %81,6’sı kullanmamaktadır. “Hayır” cevabı veren deneklerin %22’si madde kullanmakta iken %78’i kullanmamaktadır.

Tablodaki veriler ışığında deneklerin mevcut aile yapıları ile barışık ve dayanışma içerisinde oldukları söylenebilir.

Tablo-33. “Aile bireylerimle kuşak çatışması yaşıyorum. Beni anlamıyorlar.” ve “Bağımlılık Yapan Madde/Maddeler Kullanıyor musunuz?” Sorularının Karşılaştırılması

Kuşak çatışması yaşıyorum. Beni anlamıyorlar.	Madde kullanıyor musunuz?				Toplam	
	Evet		Hayır			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Evet	23	21,7	83	78,3	106	100
Kısmen	29	25	87	75	116	100
Hayır	41	18,1	185	81,9	226	100
Toplam	93	-	355	-	448	-

Tablo-36’e göre “Aile bireylerimle kuşak çatışması yaşıyorum. Beni anlamıyorlar.” sorusuna “Evet” cevabı veren deneklerden %21,7’si madde kullanmakta iken %78,3’ü kullanmamaktadır. “Hayır” cevabı veren deneklerin %18,1’i madde kullanmakta iken %81,9’u kullanmamaktadır.

Ergenlik dönemi duyguların yoğun şekilde yaşandığı, ruhsal tepkilerde aşırılık, davranışlarda çelişki ve dalgalanmaların olduğu bir dönemdir. Bu dönemdeki genç kendisini ispatlama çabasında olur ve aile bireyleri ve çevresi ile çatışma içerisine girebilir. Bu çatışma hali zamanla ergenin kendisine zarar verecek eğilimler gösterebilir. (aile bireylerine saygısızlık, derslere ilgisizlik, eve geç saatlerde gelme, yanlış arkadaş çevresi gibi) Tablodaki verilerden “Evet, kuşak çatışması yaşıyorum.” yanıtı verenlerin aileleri ile olan çatışmalı ruh halinin madde bağımlılığını tetiklediği söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, Elazığ ili merkez ilçesindeki ortaöğretim öğrencilerine uygulanan anket sonuçları ve elde edilen bulgular ile ailelere ve öğrencilere geliştirilen öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuçlar

5.1.1. Deneklerin Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Elazığ ili Merkez ilçesinde bulunan “37” ortaöğretim okulunda 2008-2009 öğretim yılında öğrenim gören 13.565’i erkek, 10.922’si kız olmak üzere toplam 24.487 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmada objektif verilere ulaşabilmek için “ 5 ” değişik okul türünde de (Genel liseler %40,5, Mesleki ve Teknik liseler %32,5, Anadolu liseleri %16,2, Fen liseleri %2,7 ve Özel/Paralı liseler %8,1 oranında) uygulama yapılmıştır. Araştırmada toplam 500 anket uygulaması yapılmıştır.

Deneklerin cinsiyetlerine göre dağılımı 149’u kız (% 29,8) ve 351’i erkek (%70,2) öğrencilerden oluşmakta olup bu oran Elazığ il merkezinde 2008-2009 yılında ortaöğretim okullarında okuyan öğrencilerin oranıyla paralellik göstermektedir.

Deneklerin %89’u 15-17 yaş aralığında, %4,2’si 14 yaş, %6,6’sı ise 18 yaş ve üstündedir.

Deneklerin büyük bir çoğunluğu çekirdek aile yapısını koruyan aile yapılarında yaşamaktadırlar. Anne-baba ve kardeşleri ile birlikte yaşayanların oranı %85,6 iken çekirdek aile yapısı bozulmuş veya hiç kurulmamış ortamlarda yaşayanların oranı %14,4’dür.

Anne babaların eğitim düzeyi verilerine göre deneklerin babalarının yaklaşık %91’i ilköğretim ve üstü mezunu, annelerin ise yaklaşık %68’i

ilköğretim ve üstü okullardan mezuniyete sahiptir. Babalarda %23 oranında eğitim seviyesi daha yüksektir.

Deneklerin ailelerinin %85'inin (419 öğrenci) aylık gelirinin 4 kişilik bir ailenin 2009 yılı asgari geçim standardı olan 2.391TL'nin altında olduğu görülmektedir. Deneklerden 308'inin (yaklaşık%62'si) evlerinde veya barındıkları yerde kendileri dahil 5 ve üstü sayıda kişi yaşamaktadır. Bu sonuçlar; araştırmanın evrenini oluşturan Elazığ il merkezinde yaşayan deneklerden yaklaşık %85'lik bir kesimin asgari geçim standartlarının altında ve %62'lik bir kesimin kalabalık aile ortamında yaşadığını ifade etmektedir.

Ankete katılan 500 denekten 113'ü (%22,6) madde kullanmakta, 387'si (%77,4) ise madde kullanmamaktadır. Daha önce Elazığ il merkezindeki ortaöğretim okullarında madde bağımlılık oranını tespit etmeye yönelik bir çalışma yapılmadığından elde edilen bu verilerin mukayesesi mümkün olmamaktadır. Ancak, %22,6'lık madde kullanım oranının günümüzde gençlerimizi ve dolayısıyla toplumuzu ciddi şekilde tehdit ettiği aşıkardır. Bu durum üzerinde hassasiyetle durulması ve derhal tedbir alınması gereken hayati öneme haiz bir konudur.

5.1.2. Araştırmanın Hipotezlerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

1. Denekler madde bağımlılığına neden olarak birinci sırada Bireysel nedenleri (merak, kaygı, heves, başarısızlık, psikolojik sorunlar), ikinci sırada Sosyal nedenleri (arkadaş çevresi, sosyal aktivitelerin sınırlı olması), üçüncü sırada ise Ailevi nedenleri (aile içi iletişimin zayıf, çatışmalı, ilgisiz ve/veya ailede madde bağımlısı olması) saymaktadırlar. Bireysel nedenlerin ilk sırada yer almasında ergenliğin karakteristik özelliklerinin, heves ve merak duygusunun, kendisini kanıtlama arzusunun etkili olduğu söylenebilir. Ancak, Tablo-10 ve Tablo-11'de elde edilen sonuçlara göre sorun, duygu ve düşüncelerini ailesi dışındaki kişilerle paylaşan deneklerin madde bağımlık

oranının yüksek olması sebebiyle, aile içi iletişimsizliğin bağımlılıkta önemli bir etken olduğu söylenebilir.

2. Anne babaların çocuklarına karşı tutumu söz konusu olduğunda, ebeveynin çocuğuna gösterdiği ilgi ve sevgi kadar onun tutum ve davranışlarına karşı uyguladıkları kontrol ve disiplinin niteliği de önemlidir. Disiplin, aile bireyleri arasında sevgi ve saygı ortamının tesisini sağlar. Sevgi ve saygının olduğu ortamda bireyler birbirine sahip çıkar, yardımcı olur, sevincini ve üzüntüsünü paylaşır kısacası tek yumruk olur. Ailesinin desteğini ve güvenini her zaman yanında hisseden ergen hayatın zorluklarına ve kötü alışkanlıklara karşı dimdik durur. Anket sonuçlarının işaret ettiği gibi; ailesi ile bütünleşmiş ve sağlıklı iletişim kuran ergenlerde madde bağımlılık riski düşüktür.

Sonuç olarak; aile içi iletişimin niteliği ile ergenlik dönemini yaşayan çocukların bağımlılık yapan maddelere yönelmesinde anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

3. Ebeveynlerin çocukları ile anlayışlı ve saygılı bir ilişki içerisinde olduğu, bireylerin karşılıklı ilişkilerinde empati kurarak hareket ettiği ve destek olduğu ailelerde ergenlerin madde bağımlılık oranı düşüktür.(Tablo-22, 24) Aile bireyleri arasında tam bir dayanışmanın olduğu, ergenlerin bir birey olarak kabul edilerek kendisini rahatça ifade edebildiği aile modellerinde bağımlılık riskinin asgari seviyede olacağı söylenebilir.(Tablo-25) Anne babanın çocuklarına karşı ilgili olduğu ve "demokratik tutum" sergilediği, ergenin kişilik gelişimini ve davranışlarını aşırıya kaçmadan kontrol ettiği fakat kısıtlamadığı aile ilişkilerinde madde bağımlılık riskinin düşük olacağı söylenebilir.

4. Ebeveynlerin sevgi ve ilgisinden uzak, baskı altında ve otoriter bir aile yapısında büyüyen ergenler kendisini ifade etmede ve çevresindekilere kabul

ettirmede sıkıntı yaşar. Huysuzluk, kavgacılık, işbirliğine yanaşmama, engel olunamayan ve tekrar eden saygısız davranışlar görülür. Anne baba kontrol ve denetiminden uzaklaşan genç ihtiras ve duyguların yoğun şekilde yaşandığı bu dönemde kendisini dalgalı bir ortamın ortasında yalnız ve biçare bir şekilde bulur. Küçük atışma, inatlaşma ve zıtlaşmalarla başlayan negatif ilişkiler zinciri zamanla kuşak çatışmasına, akabinde fiziksel ve ruhsal şiddete dönüşebilir. Bu davranış modeli zamanla ergeni aile bireylerinden uzaklaştırır. Geri dönüşü çok zor olan bu yolda aile desteğini de tamamen kaybeden ergenlerde madde bağımlılık oranının yüksek olacağı söylenebilir.(Tablo-28,29,30,33)

5. Aile bir akitle biraraya gelen kadın ve erkekten, müteakiben onlardan olan çocuklardan oluşan kurumdur. Bu kurumda her bireyin bir işlevi ve görevi vardır. Birinin eksikliği diğer bireyler üzerinde maddi ve manevi olumsuz bir etki yaratır. Geleneksel Türk aile yapısında baba, ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakla görevlidir, evde otoritenin simgesidir ve zamanının büyük bir kısmını ailesinden ayrı geçirir. Günümüzde anne çalışıyor olsa da ailenin manevi yükü ve çocukların bakımı ve kontrolü ağırlıklı olarak onun omuzlarındadır. Elazığ il merkezinde uygulanan anket verileri parçalanmamış ailelerde yaşayan ergenlerde madde bağımlılık oranının parçalanmış veya tamamlanmamış aile modellerindeki deneklere oranla daha düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Annesi dışındaki aile bireyleri ile yaşamını sürdüren deneklerde ise bağımlılık oranı daha da yüksektir.

Sonuç olarak; parçalanmış veya tamamlanmamış aileler içinde yetişen ve özellikle anne sevgi ve denetiminden uzak olan çocukların madde kullanımına yönelme riskinin parçalanmamış ailelere oranla daha yüksek olduğu ifade edilebilir.(Tablo-15)

6. Çocuklar büyüklerini ve çevresindekileri taklit ederek öğrenirler. Onların gözünde anne ve babaları her şeyi bilir ve doğru yapar. Bu doğrultuda

doğru ve olumlu örnekler çocukta kişiliğin, karakterin ve alışkanlıkların pozitif şekillenmesine, yanlış örnekler ise bireyin negatif şekillenmesine yol açar. Araştırmada görüldüğü gibi ailesinde madde kullanan birey olan ergenlerde bağımlılık oranı % 23,9-28,6 arası iken ailesinde bağımlı olmayan ergenlerde bu oran %17'ye düşmektedir. Ailedeki madde kullanıcısının ergenlerin madde ile erken yaşta tanışmasına ve bağımlı olmasında önemli etkisinin olduğu söylenebilir.(Tablo-12)

7. Araştırma sonuçları aylık geliri yetersiz veya tam tersi zengin ailelerde yetişen çocuklarda madde bağımlılığının orta gelir grubundaki deneklere oranla daha yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Fakir ailelerdeki deneklerin bağımlılığı yaşam standartlarının düşük olmasının, ebeveynlerin yeterince bilinçli olmamasının, geçim derdi neticesinde ergenin aile bireyleri tarafından takip ve kontrolünün zayıf olmasının, yanlış arkadaş çevresinin ve sosyal imkanların zayıf olmasının bir sonucu olarak izah edilebilir. Zengin ailelerdeki deneklerin bağımlılığı ise maddi imkanların vermiş olduğu rahatlık ve bu durumun sonsuza kadar süreceği inancının, ebeveynlerin denetim ve kontrol eksikliğinin, güç gösterisinin, kendini ispat etme arzusunun, sınırları zorlama hevesinin, ergenlik psikolojisi ile her şeyi çekinmeden deneme ve çalkantılı yaşantının sonucu olarak ifade edilebilir.(Tablo-18)

8. Elazığ il merkezinde uygulanan anketin önemli sonuçlarından birisi de madde kullanan deneklerden(109) yaklaşık %71'inin (78 denek) 5 ve üzeri bireyden oluşan kalabalık aile ortamında yaşamasıdır. Kalabalık aile yapısı, geçmişte şark kültüründe gücün simgesi olmasına karşın ilgi eksikliğini, düşük gelir dağılımını, eğitimsizliği, maddi ve manevi doyumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Aile bireyleri tarafından her bir ferde ayrılan zaman ve ilgi ailenin kalabalık olması sebebiyle yetersizdir. Bu durum aile bireylerinin ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasını, bireyler arasında sağlıklı ilişkiler kurulmasını engellemektedir. Buna ilave olarak, deneklerin ailelerinin aylık

gelirinin yaklaşık %85'inin asgari geçim standardının altında olması ergenlerin gündelik ihtiyaçlarının, sosyal ve kültürel gereksinimlerinin tam olarak giderilememesine sebep olmaktadır.

Sonuç olarak; kalabalık aile yapısının beraberinde getirdiği olumsuzlukların arayış içerisinde ve ihtiraslı olan ergenlerin madde kullanmasında önemli etkisinin olduğu söylenebilir.()

Son söz olarak; anket verileri ve elde edilen bulgular göstermektedir ki; ergenin sigara, alkol ve uçucu madde kullanıcısı olmasında ve bu davranışın bağımlılığa dönüşmesinde; ailenin demografik özellikleri, sosyokültürel yapısı ve aile içi iletişimsel ortamın büyük önemi vardır. Anne-babalar, otoriter-ilgisiz, sevgilerini koşula bağlayıcı, çocuklarından itaat isteyen tutumları ile ergenin bağımlı olmasına yol açabilecekleri gibi davranışlarında tutarlı, sevecen, kabul edici, çocukların düşüncelerine değer veren tutumları ile madde kullanımının başlamasında ve bırakılmasında çok önemli bir yere sahiptirler. Bu bağlamda bağımlılık eğilimi gösteren gençlerin ailelerinin ortak özellikleri çocuklarıyla sağlıklı iletişim kuramayan, kendi içlerinde çatışmalı anne babalardan oluşan aileler olmasıdır.

Aile bireylerinin birbirleriyle fazla iletişim kurmadığı, aile içinde empati sürecinin işlemediği, daha çok ben merkezci ilişkilerin egemen olduğu ailelerde ergenler bağımlılık yapan maddelere yönelmektedir.

Madde kullanan çocukların anne-babaların, çocuklarına daha fazla vakit ayırmaları ve iletişimlerini artırmaları sonucunda bu çocukların bağımlıktan uzaklaşacağı değerlendirilmektedir.

5.2. Öneriler

Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Karşı Aile İçi İletişimle İlgili Aile Bireylerine Öneriler:

- Ebeveynler çocukların sosyalleşme sürecini yönlendiren kişiler olarak madde bağımlılığı konusunda kendilerini bilinçlendirilmeli ve çocuklarını bu konuda aydınlatmalıdırlar.
- Ebeveynler çocuklarına herhangi bir madde (Sigara, alkol ve uçucu madde vb) kullanmayarak örnek olmalıdırlar.
- Ebeveynler, çocukların boş zamanlarını olumlu yönde kullanmaları için onlara seçenekler sunmalı ve onların aktivitelerine olabildiğince eşlik etmelidirler.
- Ebeveynler aile içi iletişim sürecinde empatiye dayalı ve çift yönlü iletişim kanallarının açık olduğu bir iletişimi mümkün kılmalı böylece ergenin karşılaştığı problemlerin çözümünde onlara destek olmalıdırlar.
- Ergenin madde kullanıcısı olduğunu öğrenen ebeveynler ergene karşı tepkisel bir tavır geliştirmemeli, yaptırıma başvurmadan önce ergeni maddeye yönelten nedenleri anlamaya çalışmalı, bu nedenleri ortadan kaldırma hususunda ergene yardımcı olmalı, gerekirse onu kırmadan ve incitmeden psikolojik destek için uzman görüşü ve yardımı almalıdırlar.
- Aile içinde birlik-beraberlik ve disiplin sağlayacak ortak alışkanlıklar belirlenmelidir. Beraber yemek yemek, birlikte gezmek, eve izinsiz geç gelmemek, düzenli-tertipli yaşamak, vb.
- Bireylerin katılımlarıyla renk katacakları ve zevk alacakları etkinlikler yapılmalıdır. Bu etkinlikler çocuğun ilgisini çekecek bir oyun, eğlence, aktivite olabilir.
- Anne baba çocuklarına karşı aşırı takipçi ve baskıcı tutum ya da tamamen ilgisiz bir tavır sergilememelidir.

- Aile kurumunun yüceliğine saygı duyulmalıdır. Aile bütünlüğü korunmalı, sağlam temellere oturan evlilikler kurulmalıdır.
- Aile planlaması yapılmalı, maddi ve manevi olarak bakılabilecek kadar çocuk sahibi olunmalıdır.
- Aile bireyleri arasında saygı temelinde koşulsuz sevgi ortamı inşa edilmelidir.
- Ebeveynler, kardeşler arasında ayırım yapmadan, sevgi ve ilgisini çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dengeli dağıtmalıdır.
- Çocuğun kişiliğinin ve özgüveninin pozitif gelişmesi için sorumluluklar verilmelidir. Alacağı kararlar ve sonuçları hayat tecrübesi sağlayarak güçlü bir karakter oluşturmaktadır.
- Çocukların aileden özellikle psikolojik olarak uzaklaşmasını ve kopmasını engelleyecek tedbirler alınmalıdır. Anne-baba yeri geldiğinde çocuklarıyla bir arkadaş, bir dost, bir sırdaş olmalıdır.
- Aile bireyleri birbirlerinin duygu ve düşüncelerine saygı göstermeli, dikkatli şekilde dinlemelidir.
- Madde bağımlılığını tetikleyen etkenler arasında merak ve arkadaş çevresi önemli hususlardır. Anne baba çocuğunun madde merakını önlemek maksadıyla bağımlılığın insan fizyolojisi üzerindeki olumsuz etkilerini anlatmalıdır. Çocuğuna arkadaş seçmeyi öğretmeli, ebeveynler mutlaka okul ve mahalle arkadaşlarını ve mümkünse arkadaşlarının ailelerini tanımalıdır.
- Aileler madde bağımlılık oranının daha yüksek olduğu erkek deneklerin üzerine daha fazla titremelidirler.
- Anne babalar çocuğuna mutlaka zaman ayırmalıdır. Çocukla geçmiş zaman asla boşa geçmiş zaman değildir. Çocuğu sevmek, ona bolca ve pahalı oyuncak almak değil onunla ortak faaliyetleri paylaşmak, ona

zaman ayırmak, onunla oyun oynamaktır. Çocuğu sevmek sözle sevgiyi ifade etmenin ötesinde, eylemle bu duyguyu ona yaşatmaktır.

- Gelişim çağındaki çocuğunuzun kişilik ve karakterinin sağlam oluşması için ona kontrollü serbestlik hakkı verin. Ona kanat verin, uçmayı kendisi öğrensin.

KAYNAKÇA

- Aitken, PP. (1990) **“Peer group pressures, parental controls and cigarette smoking among 10 to 14 years olds”**, Br. J Soc Clin Psychol, p.232
- Aşut, Ö. (1993) **“Hekim ve Sigara”**, (1.Baskı), TTB Yayınları, Ankara
- Bıçakçı, İ. (1995) **“İletişim ve Halkla İlişkiler”**, Mediacat Yayınları, Ankara
- Bilge, H. (2005) **“Madde Bağımlılığı ve Aile İçi İletişim”**
- Blum, R.H. (1972) **“White middle-class families”**, In W.E.Henry,&N.Sanford (Eds.), Horatio Alger’s Children, jossey-Bass, pp.65,94, London
- Büyüköztürk, Ş., (2009) **“Bilimsel Araştırma Yöntemleri”**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara
- Cüceloğlu, D. (1995) **“Yeniden İnsan İnsana”**, Remzi Kitabevi, İstanbul,
- Çelik M. V. (2006) **“Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Ortaöğretim Öğretmenlerinin Yeri ve Önemi”**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ
- Çivi, S. , K. (1991) **“Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sigara Konusundaki Bilgi, Tutum ve Davranışları”**, Aile ve Toplum Dergisi, 1 (1), s. 49-52
- Demiray, U. (2007) **“Genel İletişim”**, Pegem Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara
- Doğan, İ. (2002) **“Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları, İnsan Haklarının Kültürel Temelleri”**, Pegem A Yayıncılık, 3. Bsk., s.45, Ankara

- Dökmen, Ü. (2006) **“İletişim Çatışmaları ve Empati”**, Sistem Yayıncılık, İstanbul
- Dönmezer, İ. (1999) **“Ailede İletişim ve Etkileşim”**, Sistem Yayıncılık, İstanbul
- Ekşi, A. (1990) **“Çocuk Genç Anne ve Babalar”**, Bilgi Yayınevi, Yenışehir Ankara
- Erkal, M. E. (1987) **“Sosyoloji”**, Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul
- Gantman, C.A.(1978) **“Family interaction patterns among families with normal, disturbed, drug-abusing adolescents”**, Journal of Youth and Adolescence,7, 429
- Gren, G, Macintyre S, West P. (1996) **“Do children of lone parents smoke more because their mothers do?”**, Br.J.Addict, 1497-500
- Hops, H., Tildesley, E., Lichhenstein Ary D,Sherman L, (1990) **“Parent- Adolescent problem solving interactions and drug use”**, Am J. Drug Alcohol Abuse,pp.132
- Isohanni M, Moilanen I, Rantakallio P. (1991) **“Determinents of teenage smoking, with special reference to nonstandart family background”**, British Journal of Addiction, 391
- İkizoğlu M. (1983) **“Demokratik ve Otoriter Anne-baba Tutumlarının Benlik Saygısı Üzerine Etkileri”** (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Ankara
- Jurich, A.P.,Polson,C.J.,Jurich,J.A.,& Bates, R.A. (1985) **“Family factors in the lives of drug users and abusers”**, Adolescence, 20, 143,159
- **“Kaçakçılık ve Organize Suçlar Raporu”** (2006) Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Karamustafalıoğlu, K.O., Tuncer, C., Beyazyürek,M. (1993) **“Madde Bağımlılığında Psikososyal Etmenler”**, Yeni Sempozyum, sayı 3-4, İstanbul

- Kaya ,N., Çilli, S.A. (2004) **“Yurtta Yasayan Kız Üniversite Öğrencilerinde Nikotin Bağımlılığı ve Yoksunluğunun 12 Aylık Yaygınlığı”**,Bağımlılık Dergisi, 5(3)
- Kleinman, P. (1998) **“Survey of American additudes on substance abuse”**, The National Center on Addiction and Substance abuse and Colombia University, p.53, New York
- Klitzner, M., Gruenewald, P.J., Bamberger, E.(1990) **“The assessment of parent-led prevention programs: preliminary programs: a periminary assessment of inpac** J.Drug educ”, 20 (1), 77
- Köknel, Ö. (1978) **“İnsanlık Tarihi Boyunca Uyuşturucu Madde Sorunları”**, Gelişim Yayınları, İstanbul
- Köknel, Ö. (1986) **“Alışkanlık ve Bağımlılık”**, Milliyet Yayınları, İstanbul
- Köknel Ö. (1989) **“Madde kullanımına bağlı Ruhsal bozukluklar”**, Nobel Tıp Kitapevi, Bölüm 16, s.191-205, İstanbul
- Köknel Ö. (1998) **“Bağımlılık”**, Altın Kitaplar, İstanbul
- Kuzgun, Y. (1973) **“Anne baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi”**, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, H.Ü. Yayınları, c.5, s.1, Ankara
- Oskay, Ü. (2007) **“19 yy.dan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevi”**, Der Yayınları, İstanbul
- Ögel K., Erol, B. (2005) **“Çocuklarda Sigara Alkol ve Madde Bağımlılığı”**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul

- Ögel, K. (2002) **“Türkiye’de Madde Bağımlılığı”**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık,
2. Baskı, İstanbul
- Özdoğan, B. (2002) **“Klinik Psikolojisi Ders Notları”**, Ankara Üniversitesi, Eğitim
Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Öztürk, K.E., Altınoğlu, I., Atasoy, M. ve ark. (1996) **“Ergenlerde Uçucu Madde
Kullanımında Rol Oynayan Faktörler”**, V. Anadolu Psikiyatri Günleri Bilimsel
Çalışmalar Kitabı, s.39, İzmir
- Pandina, R.J., & Schuele, J.A. (1983) **“Psychosocial correlates of alcohol and drug
use of adolescent students and adolescents in treatment”**, Journal of Studies on
Alcohol, 44, 950
- Rees, C.D., & Wilborn, B.L. (1983) **“Correlates of drug abuse in adolescents: A
comparison of families of drug abusers with families of nondrug users”**, Journal of
Youth and Adolescence, 12, 55
- Reimers TM, Pamprehn PR, Becker SL, Becker SL, Lauer RM (1990) **“Fathers for
adolescent cigarette smoking”**, The muscatin study. Am J. Dischild, 43
- Resmi Gazete, Ankara, 2004, 25422
- Sayın, Ö. (1990) **“Aile Sosyolojisi”** Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Bölümü, Bornova / İZMİR
- Senemoğlu, N., (2003) **“Gelişim Öğrenme ve Öğretim”**, Pegem Akademi
Yayıncılık, Ankara

- Sieber MF, Angst İ. (1990) **“Alcohol, tobacco and cannabis: 12-year longitudinal associations with antecedent social context and personality”**, Drug Alcohol Depend, p.77
- Tec, N.(1974) **“Parent-child drug abuse”**, Generational continuity or adolescent deviancy? Adolescence, 4, 351
- Yatkın, A., Yatkın Ü. N. (2004) **“Halkla İlişkiler ve İletişim”**, Nobel Kitabevi, Ankara
- Yavuzer, H. (1994) **“Çocuk psikolojisi”**, Remzi Kitabevi, s.136, İstanbul
- Yenidoğan, U. (2006) **“Vatandaşlık Bilgisi Kitabı”**, s.49, Ankara
- Zıllıoğlu M. (1993) **“İletişim Nedir?”**, Cem Yayınları, İstanbul
- <http://www.aile.gov.tr /index/index/konu/123/lang/TR#10>, 29.12.2008
- <http://www.alkol.gen.tr/alkol/content/alkolun-tarihcesi>, 13.02.2009
- <http://www.armpsikiyatri.com/bagimli.asp>, 20.02.2008
- <http://www.armpsikiyatri.com/bagimli.asp>, **Bağımlılık Yapan Maddelerin Sınıflandırılması**, Anadolu ruh ve Sağlığı Merkezi, 23.12.2008
- <http://www.bizimcocuklarimiz.azbuz.>, Uzmanlar-Dernek-Vakıf, 02.01.2009
- <http://egitim.milliyet.com.tr/page.asp?PageID=53&>, **Ortaöğretim Nedir? Yurt İçi Eğitim Rehberi**, 04.03.2009
- www.elazig.meb.gov.tr /istatistik.php, 15.12.2008

- <http://www.geocities.com>, 23.03.2008
- <http://www.mamakram.com/Ergen%20ve%20madde%20Kullanimi.pdf>, 23.08.2008
- www.memorial.com.tr, 23.10.2008
- [http:// www.saglikbilgisi.com/makale/%C3%87ocuk+Psikolojisi+ve+Sorunlar%C4](http://www.saglikbilgisi.com/makale/%C3%87ocuk+Psikolojisi+ve+Sorunlar%C4), 11.03.2008
- www.ustundanismanlik.com.tr, 18.10.2008
- <http://www.yeniden.org.tr/bilgimerkezi/maddeler/maddeler.asp>, 29.03.2008
- <http://www.yeniden.org.tr>, **Ögel K. Bağımlılık Yapan Maddeler ve Etkileri.**

Uçucu Maddeler 10.09.2008

- <http://www.yeniden.org.tr>, **Ögel, K. Bağımlılık Yapan Maddeler ve Etkileri.**

Nikotin Sigara 29.09.2008

- <http://www.yeniden.org.tr>, **Ögel K., Bağımlılık Yapan Maddeler Ve Etkileri,**

'Kafein', 20.12.2008

- <http://www.wikipedia.org/wiki>, 10.02.2009
- <http://yesilaygebze.org.tr/alkol/alkolun-tarihcesi-9.html>, 15.02.2009

ÖZGEÇMİŞ

Yazar, 27 Eylül 1973 yılında Sivas ili merkez ilçesinde doğmuştur. Eğitim ve öğretim hayatını tamamlamayı müteakip devlet memuru olarak görev yurdun birçok yerinde görev yapmıştır.

2007 yılında Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon-Sinema Bölümünde yüksek lisans eğitime başlamış ve devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babası olan Karaca İngilizce bilmektedir.

İsmail KARACA

EKLER
(EK-1)

AİLE İÇİ İLETİŞİMİN ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN MADDE BAĞIMLILIĞINA ETKİSİ ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler;

Bu ölçek, Elazığ il merkezinde eğitim ve öğretimini sürdüren ortaöğretim öğrencilerinin (sizlerin) günümüzün en önemli sorunlarından biri olan madde(**tütün ürünleri, alkollü içecekler, uçuucu maddeler**) kullanımı ve bağımlılığında aile içi iletişimin etkilerinin belirlenmesi amacıyla yürütülen yüksek lisans tezi için hazırlanmıştır. Ölçek " 39 " maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddeleri yanıtlarken her bir madde için "Evet", "Hayır", "Kısmen" veya "Fikrim Yok" seçenekleri arasından size en uygun olanını (**X**) işareti ile işaretleyiniz.

Sahsınızla ilgili bir değerlendirme yapılmayacağından kimliğinizle ilgili lütfen bilgi yazmayınız. Aşağıdaki cümlelere (görüşlere) vereceğiniz objektif, doğru ve samimi cevaplarınızdan dolayı şimdiden teşekkür eder, öğrencilik ve özel yaşamınızda başarı ve mutluluklar dilerim.

Doç. Dr. Mustafa YAĞBASAN
Fırat Üniversitesi

İsmail KARACA
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Radyo-Tv-Sinema Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. **Cinsiyetiniz?** 1) Kız 2) Erkek
2. **Yaşınız?** 1) 14 2) 15 3) 16 4) 17 5) 18 ve üstü
3. **Devam ettiğiniz okul?** 1) Genel Lise 2) Meslek Lisesi 3) Anadolu Lisesi
4) Fen Lisesi 5) Özel/Paralı Lise
4. **Kiminle birlikte yaşıyorsunuz?**
1) Anne-babam ve kardeşlerimle 2) Annem ve kardeşlerimle
3) Babam ve kardeşlerimle 4) Annem-babam dışındaki aile büyüklerimle
5) Sadece kardeşlerimle 6) Arkadaşlarımla
7) Akrabalarımın ayrı/Yalnız
5. **Babanızın eğitim durumu?** 1) Okur-yazar değil 2) Okur-yazar
3) İlköğretim mezunu 4) Ortaöğretim mezunu 5) Üniversite mezunu
6. **Annenizin eğitim durumu** 1) Okur-yazar değil 2) Okur-yazar
3) İlköğretim mezunu 4) Ortaöğretim mezunu 5) Üniversite mezunu
7. **Ailenizin aylık gelir durumu?**
1) 500 TL ve altı 2) 500-1000 TL arası 3) 1000-2000 TL arası 4) 2.000 TL ve üstü
8. **Evde veya barındığınız yerde siz dâhil kaç kişi yaşıyorsunuz?**
1) 1 kişi 2) 2 kişi 3) 3 kişi 4) 4 kişi 5) 5 kişi 6) 6 ve üstü kişi
9. **Sorunlarınızı, duygu ve düşüncelerinizi genellikle kiminle paylaşırsınız?**
1) Ailemle 2) Arkadaşlarımla 3) Hiç kimseyle
4) Öğretmenlerimle 5) Diğer akrabalarım
10. **Aileniz sorunlarınıza çözüm arar mı?**
1) Evet 2) Hayır 3) Bazen 4) Fikrim yok

11. **Ailenizde bağımlılık yapan madde**(tütün ürünleri, alkollü içecekler, uçuucu maddeler) **kullanan var mı?**
 1) Anne 2) Baba 3) Kardeş 4) Hayır
12. **Bağımlılık yapan hangi madde veya maddeleri kullanıyorsunuz?** (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
 1) Kullanmıyorum 2) Tütün Ürünleri 3) Alkollü içecekler
 4) Uçuucu maddeler 5) Diğer maddeler

***NOT: Madde (tütün ürünleri, alkollü içecekler, uçuucu maddeler) kullanmıyorsanız 21. sorudan itibaren devam ediniz.**

13. **Madde kullanmaya başlama yaşıınız?**
 1) 14 yaş ve altı 2) 14 -18 yaş arası 3) 18 yaş ve üstü
14. **Tütün ürünlerini ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?**
 1) Haftada 1 paket 2) Haftada 2 paket 3) İki Günde bir paket
 4) Günde bir paket 5) Kullanmıyorum
15. **Alkollü içecekleri ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?**
 1) Haftada 1 defa 2) Haftada 2 defa 3) İki Günde bir defa
 4) Her gün 5) Kullanmıyorum
16. **Uçuucu maddeleri ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?**
 1) Haftada 1 defa 2) Haftada 2 defa 3) İki Günde bir defa
 4) Her gün 5) Kullanmıyorum
17. **Diğer maddeleri ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?**
 1) Haftada 1 defa 2) Haftada 2 defa 3) İki Günde bir defa
 4) Her gün 5) Kullanmıyorum
18. **Madde kullanmanızdaki en önemli etken sizce nedir?**
 1) **Ailevi nedenler** (Aile içi iletişimin zayıf, çatışmalı, ilgisiz ve/veya ailede madde bağımlısı olması)
 2) **Bireysel nedenler** (Merak, kaygı, heves, başarısızlık, psikolojik sorunlar)
 3) **Sosyal nedenler** (Arkadaş çevresi, sosyal aktivitelerin sınırlı olması)
19. **Madde kullanmayı bırakmayı hiç denediniz mi?**
 1) Evet 2) Hayır 3) Fikrim yok
20. **Madde kullandığınızı aileniz fark ederse tepkileri ne olur?**
 1) Uyarırlar 2) Çok kızarlar 3) Döverler 4) Hiçbir şey demezler

NO	Lütfen seçenekler arasından size en uygun olanına (X) işaretini koyunuz.	EVET	KISMEN	HAYIR
21	Aile olarak genelde çok uyumluyuz, sorunları karşılıklı anlayış ve saygıyla çözeriz.			
22	Aile ilişkilerimizde öfke, kavga ve saldırganlık davranışları sık görülmektedir.			
23	Ailem, madde kullanmanın insana verdiği zararlar hakkında bana ve kardeşlerime sık sık bilgi verir.			
24	Sorunlarımı aile bireyleri yerine diğer kişilerle paylaşmayı tercih ederim.			
25	Ailemdeki bireyler benimle olan ilişkilerinde empati kurarak hareket ederler. Benim düşüncelerime katılmadıklarında, uygun bir üslupla ve gerekçeleriyle anlatır, beni ikna ederler. Not: Empati; insanın bir olay veya durum karşısında kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak; karşıdaki insanın duygu, düşünce ve davranışlarını tahmin etmesi, "Ben olsam ne yapardım?" sorusunu kendisine sorması ve o sorunun cevabını yine karşıda ki insan gibi bularak davranışa dönüştürmesidir.			
26	Babam ve annem aile içinde fiziksel ve ruhsal şiddet uygularsa üzerimde olumsuz etkisi olacağını düşünüyorum			
27	Aile bireylerinin madde kullanmasını önlemek için hep beraber elimizden geleni yapacağımıza inanıyorum.			
28	Aile bireyleri, benimle genellikle emir cümleleri kullanarak konuşur.(Sus!, Getir!, Konuşma!, Ders çalış! vb.)			
29	Aile içinde düşüncelerimi rahatlıkla söyleyebilirim ve dikkate alındığımı bilirim.			
30	Ailemin isteklerini yerine getirmediğim takdirde uyarılmadan cezalandırılacağımı bilirim.			
31	Aile içinde yaşanan sorunlar beni çok fazla ilgilendirmez ve etkilemez.			
	Ailemizde sevgi, saygı ve iyi dilek sözcükleri sıklıkla kullanılır. (günaydın, nasılsın?, canım, iyi geceler,vb.)			
33	Ailemin beni arkadaşlarımla kıyaslaması üzerimde olumsuz etki yaratır.			
34	Madde kullanıyor olsaydım ailemle paylaşamayacağımı düşünürdüm.			
35	Ailem beni bütün konularda destekler.			
36	Aile yapımız dayanışmamızın sağlıklı olmasını engellemektedir.			
37	Annem-babam aile bireylerini hayatın bütün risklerine karşı korumaya çalışır.			
38	Aile bireylerimle kuşak çatışması yaşıyorum. Beni anlamıyorlar.			
39	Şayet madde kullanıyor olsaydım ailemin desteğine ve gayretine rağmen önleyemeyebilirdim			

Soruları samimiyetle yanıtladığınız için teşekkür ederiz...

(EK-2)

**ELAZIĞ İLİ MERKEZ İLÇESİNDEKİ ORTAÖĞRETİM OKULLARI
LİSTESİ**

GENEL LİSELER

1. 75.Yıl Lisesi
2. Ahmet Kabaklı Anadolu Öğretmen Lisesi
3. Atatürk Lisesi
4. Balakgazi Lisesi
5. Cumhuriyet Lisesi
6. Elazığ Lisesi
7. Fatih Lisesi
8. Gazi Lisesi
9. Hankendi Lisesi
10. Hıdır Sever Lisesi
11. Karşıyaka Lisesi
12. Korgeneral Hulusi Sayın Lisesi
13. Mehmet Akif Ersoy Lisesi
14. Orgeneral Bedrettin Demirel Lisesi
15. Vali Muharrem Göktaoğlu Lisesi

TEKNİK VE MESLEK LİSELERİ

16. 100 Yıl Anadolu Teknik Lisesi, Anadolu Mes. Lisesi, Teknik Lise ve Endüstri Mes. Lisesi
17. Atatürk Sağlık Meslek Lisesi
18. Elazığ Anadolu Teknik Lisesi, Anadolu Mes. Lisesi, Teknik Lise ve Endüstri Mes. Lisesi
19. Elazığ Tic. Meslek, And. Tic.Mes.And İletişim Mes. And. AOTM Lisesi
20. Gazi Anadolu Tek.Lisesi, Anadolu Mes. Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi
21. Öğretmen Sıdıka Avar Kız Teknik, Anadolu Kız Mes.ve KML
22. İMKB Anadolu Meslek ve Meslek Lisesi
23. Halk Eğitim Merkezi Ve Akşam Sanat Okulu
24. Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu
25. İmam Hatip Lisesi
26. Anadolu İ.H.L.
27. Elazığ spor Lisesi

ÖZEL LİSELER

- 28. Özel Bilgem Lisesi
- 29. Özel Elazığ Yavuz Selim Koleji
- 30. Özel Harput Lisesi

ANADOLU LİSELERİ

- 31. Cumhuriyet Anadolu Lisesi
- 32. Elazığ Anadolu Lisesi
- 33. Kaya Karakaya Anadolu Lisesi
- 34. Mehmet Koloğlu Anadolu Lisesi
- 35. Necip Fazıl Kısakürek Anadolu Lisesi
- 36. Çubuk Bey Anadolu Lisesi

FEN LİSESİ

- 37. Kaya Karakaya Fen Lisesi